

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SOCIOLOGIJA

***Informacijska tehnologija u sociološkom kontekstu s
akcentom na cyberbullying***

-magistarski rad-

Kandidatkinja:

Naida Štaljo
Broj indeksa:
435/II-S

Mentor:

Doc. dr. Sarina Bakić

Sarajevo, novembar 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. TEORIJSKO – METODOLOŠKI DIO	5
2.1. Problem istraživanja	5
2.2. Predmet istraživanja.....	5
2.3. Ciljevi istraživanja	6
2.4. Osnovna i pomoćna hipoteza	6
2.5. Metode istraživanja.....	7
2.6. Struktura po poglavljima sa kratkim obrazloženjem	7
3. DEFINIRANJE POJMOVA	10
3.1. Pojam informacijska tehnologija i digitalno doba.....	10
3.2. Pojam cyberbullying-a i Cyber kulture.....	14
3.3. Koncepti cyber kulture i razvoj interneta	17
3.4. Identitet u cyber kulturi.....	19
3.5. Vrste nasilja putem interneta.....	22
3.6. Nasilnici na internetu	27
3.7. Žrtve nasilja na internetu	29
3.8. Posljedice doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta	31
3.9. Prevencije cyberbullying-a	32
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE I ANALIZA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	35
4.1. Uzorak	35
4.2. Opis primjenjene metodologije.....	35
4.3. Rezultati ankete.....	36
5. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE	50
6. LITERATURA.....	52
7. PRILOZI.	54
8. POSVETA.....	58
9. IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA.....	59

1. UVOD

U ovom radu se nastoji ponuditi sociološki teorijski okvir za proučavanje čovjeka na društvenim mrežama sa aspektom na cyberbullying tj, virtualno nasilje. Krajem 20. stoljeća u javnoj se upotrebi može uočiti i danas već svima poznati internet, koji služi za prijenos kompjuterskih obrađenih informacija u stvarnom vremenu širom svijeta. Popularizacija kombinacije ovih dvaju tehnoloških dostignuća, prvo kompjutera a zatim interneta omogućila je razvoj društvenih mreža odnosno društvenih medija. Oni služe za virtualnu komunikaciju ljudi putem interneta, te svaka od njih ima specifičnu formu za oblikovanje sadržaja kojeg ljudi odluče podijeliti. Širenje takve tehnologije je u okvirima globalizacijskog procesa zahvatila gotovo cijeli svijet. Društvene su mreže tako postale sastavni dio ljudske svakodnevice.

Ljudi na društvenim mrežama svakodnevno komuniciraju, dobar dio društvenog života i društvenih procesa se pomaknuo iz uobičajene u virtualnu stvarnost, a društvene mreže su platforme napravljene upravo u svrhu ljudske komunikacije i razmjene sadržaja. Ljudi se u pripremi za interakciju na društvenim mrežama (samo)prezentiraju, izradom vlastitih profila koje oblikuju u skladu s željenom prezentacijom koju žele prezentovati. Važno je uzeti u obzir da je svaka virtualna interakcija posredovana određenim medijem, koji sam po sebi može utjecati na korisnika. Cilj je ovoga rada predstavljanje konceptualnog okvira socioloških aspekata (samo)prezentacije čovjeka na društvenim mrežama a najviše pod pojmom virtualno nasilje. Za internet kažemo da je svjetska komunikacijska mreža. To znači da se na njemu sve odvija međusobnom komunikacijom. Kao što korisnici komuniciraju jedni s drugima putem elektronske pošte ili chata, tako i kompjuteri komuniciraju međusobno, što nam omogućuje posjećivanje stranica, slanje i primanje elektronske pošte i sve ostalo što radimo na internetu.

Nasilje preko interneta, u svijetu poznato kao cyberbullying, opći je pojam za svaku komunikacijsku aktivnost cyber tehnologijom koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro. Tim oblikom nasilja među vršnjacima obuhvaćene su situacije kad je dijete ili tinejdžer/ka izloženo/a napadu drugog djeteta, tinejdžera ili grupe djece, putem interneta ili mobilnog telefona. Odnosno i počinitelj(i) i žrtva(e) su uglavnom maloljetnici.

Svi aspekti ljudskog života pa tako i onaj društveni polako bivaju integrirani u svijet virtualne stvarnosti. Informacijska tehnologija i internet su u svega nekoliko godina razvoja gotovo u potpunosti promijenili svijet. Hiperrealnost je postala sastavni dio ljudskog života, više od pola stanovništva svijeta koristi internet, a i ta brojka se drastično povećava svake godine.

2. TEORIJSKO – METODOLOŠKI DIO

2.1. Problem istraživanja

Glavni problem ovog istraživanja jeste cyberbullying koji utiče na fizičko i psihičko stanje pojedinca kao individue u društvu. Nadalje, istraživat ćemo i posljedicu cyberbullying-a, socijalnu isključenost. Nasilje preko Interneta, u svijetu poznato kao cyberbullying, opći je pojam za svaku komunikacijsku aktivnost cyber tehnologijom koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro. Jedna od posljedica cyberbullying-a jeste socijalna isključenost. Socijalno su isključeni oni pojedinci koji nisu u mogućnosti sudjelovati u normalnim (uobičajenim) aktivnostima društva kojemu pripadaju, zbog čimbenika koji su izvan njihove kontrole (nezaposlenost, siromaštvo, nedostatak osnovnih sposobnosti, invaliditet, diskriminacija i dr.).

2.2. Predmet istraživanja

Ovaj rad će u teorijskom smislu obrazložiti da je tehnologija u posljednjih nekoliko godina djeci i omladini dala novo sredstvo za nasilje. Informacijska tehnologija kao sveprisutna i lako dostupna ima vrlo širok opseg uloga u svakodnevnom životu mladih osoba. Cyberbullying, koja se ponekad naziva “online“ društvena okrutnost ili elektronsko nasilničko ponašanja, definisano je kao agresivni, namjerni čin koji provode grupe ili pojedinci, koristeći elektronske oblike kontakta. To je kontinuirano i ponavljajuće ponašanje protiv žrtve koja se ne može lako odbraniti. Jedna od definicija cyberbullying-a kaže da je to upotreba informacijskih i komunikacijskih tehnologija u svrhu namjernog, učestalog, neprijateljskog ponašanja pojedinca ili grupe s namjerom da se počini šteta drugima. Pojam socijalna isključenost je posljedica cyberbullying-a i ne znači samo biti bez prihoda ili materijalnih resursa već i imati reducirane i pokidane društvene veze, odnosno izgubiti svoje mjesto u društvu. Ljudi mogu biti isključeni iz različitih područja društvenoga života: zaposlenja, obrazovanja, stanovanja, poštovanja, odlučivanja itd. Također predmet istraživanja je postojanje dvije vrste nasilja preko internet a to su izravan napad i napad preko posrednika. Postavlja se pitanje da li je cyberbullying novi koncept u tom smislu da odražava nova obilježja stvarnoga svijeta ili nije odraz novih spoznaja o stvarnosti, već se njime samo zamjenjuju stari koncepti.

2.3. Ciljevi istraživanja

U skladu sa postavljenim problemom i predmetom istraživanja, te postavljenim hipotezama, određeni su svrha i ciljevi istraživanja. Osnovni cilj ovog rada jeste utvrditi i analizirati način i učestalost upotrebe, te uticaj online društvenih mreža i informacijske tehnologije na virtualno nasilje. Društveni cilj ovog magistarskog rada jeste doprinos izučavanja odnosa u društvu i uticaj svih aspekata i faktora ovih pojmova na pojedinca i društvo u cjelini.

U svrhu ostvarenja osnovnog cilja istraživanja, postavljeni su i podciljevi:

- objasniti osnovne pojmove vezane za online društvene mreže,
- istražiti uticaj online društvenih mreža na cyberbullying, i
- analizirati primjenu informacijske tehnologije sa sociološkog aspekta na virtualno nasilje, te objavljivanje i dostupnost relevantnih informacija na istim.

2.4. Osnovna i pomoćna hipoteza

Na osnovu definiranog problema i predmeta istraživanja, kao i uvida u postojeća empirijska istraživanja o ovoj tematici, definišu se osnovna istraživačka pitanja:

1. Nasilje na internetu ozbiljan je problem koji se može negativno odraziti na psihosocijalnu dobrobit pojedinca.
2. Većina roditelja ne zna kako njihova djeca provode vrijeme u cyber prostoru.
3. Najčešći oblici doživljenog i počinjenog nasilja preko interneta su ogovaranje, ruganje i ismijavanje.
4. Trećina korisnika interneta su bili žrtve nekog oblika nasilja putem interneta.

2.5. Metode istraživanja

U radu su upotrijebljeni različiti izvori literature, a bazu za izradu rada predstavlja najnovija dostupna stručna literatura, studije, članci iz stručnih časopisa, elektronski materijali, kao i dosadašnja istraživanja iz ove oblasti. Metodologija istraživanja sastoji se iz dva dijela. Prvi podrazumijeva detaljan pregled literature iz date oblasti, a drugi analizu uticaja cyberbullying-a na život pojedinca kao individue.

Naučne metode koje su se koristile u radu su:

- metoda analize za analiziranje pojmova i ostalih aspekata predmeta istraživanja,
- metoda dedukcije za zaključivanje o predmetu istraživanja,
- metoda indukcije za formiranje mišljenja i zaključaka o predmetu istraživanja,
- komparativna metoda za uspoređivanje pozitivnih i negativnih strana informacijske tehnologije i posljedice virtualnog nasilja
- metoda dokazivanja i opovrgavanja za utvrđivanje istinitosti postavljene hipoteze.

Teorijski dio istraživanja bazira se na kabinetskom istraživanju raspoložive literature, odnosno literature koja se bavi ovom problematikom. U ovom dijelu istraživanja svakako su se koristile baze podataka dostupne preko biblioteke Fakulteta Političkih nauka u Sarajevu, kao i ostali dostupni bibliotečki izvori i druga literatura. Što se tiče empirijskog dijela, a u okviru tehnika, kreirat ćemo online anketu. Anketa će se sastojati od 12 kraćih i jasnih pitanja. Uzorkom će biti zastupljeno stanovništvo od 0 do 50+ godina. Rezultati ankete bit će predstavljeni grafikonima uz prateće analize. Empirijsko istraživanje uključuje analizu uticaja cyberbullying-a na psihičko, fizičko, socijalno, kulturno i svako drugo stanje žrtve koja je doživila ovaj vid nasilja. Ovaj dio istraživanja bazira se na sekundarnim podacima javno dostupnim na Internet stranicama.

2.6. Struktura po poglavljima sa kratkim obrazloženjem

Danas postoje stotine online društvenih mreža, sa raznim tehnološkim mogućnostima koje podržavaju širok spektar interesa i prakse. Većina njih pomaže povezivanje i spajanje pojedinaca i grupa na osnovu zajedničkih interesa, stavova ili aktivnosti.

Trendovi na online društvenim mrežama se brzo mijenjaju, tako da je za njihovu adekvatnu upotrebu i iskorištavanje mogućnosti koje pružaju nužno kontinuirano praćenje. (Dannah Boyd & Nicole Ellison, 2008)

Osnovna tema ovog završnog rada II ciklusa je informacijska tehnologija u sociološkom kontekstu s akcentom na cyberbullying. Ova tema je generalno aktualna imajući u vidu društvene i tehničko-tehnološke promijene svojstvene 21. vijeku, ali je dodatno aktuelizirana zbog izazova sa kojim se čovječanstvo suočilo početkom 2020-te godine (pandemija korona virusa), a koja nas je sve zajedno prinudila na fizičko distanciranje i preusmjerila našu komunikaciju na online kanale, pa time i na online društvene mreže. Glavni problem ovog istraživanja jeste cyberbullying koji utiče na fizičko i psihičko stanje pojedinca kao individue u društvu. Nadalje, istraživat ćemo i posljedicu cyberbullying-a, socijalnu isključenost. Nasilje preko Interneta, u svijetu poznato kao cyberbullying, opći je pojam za svaku komunikacijsku aktivnost cyber tehnologijom koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro. Jedna od posljedica cyberbullying-a jeste socijalna isključenost. Socijalno su isključeni oni pojedinci koji nisu u mogućnosti sudjelovati u normalnim (uobičajenim) aktivnostima društva kojemu pripadaju, zbog čimbenika koji su izvan njihove kontrole (nezaposlenost, siromaštvo, nedostatak osnovnih sposobnosti, invaliditet, diskriminacija i dr.).

Završni rad se sastoji od pet dijelova, putem kojih je obrađena i argumentovana tema. U uvodu, *kao prvom dijelu*, je definisan predmet istraživanja, osnovna i pomoćne hipoteze, ciljevi istraživanja, obrazložena struktura rada i naučna metodologija istraživanja. Kako bi se glavna tematika što jednostavnije približila čitaocima, u *drugom dijelu* se govori općenito o informacijskoj tehnologiji i cyberbullyingu, historijatu njihovog razvoja, kao i trenutnoj praksi primjene u različitim sferama života, a posebno sociološkom kontekstu. U *trećem dijelu*, ovaj rad će u teorijskom smislu obrazložiti da je tehnologija u posljednjih nekoliko godina djeci i omladini dala novo sredstvo za nasilje. Informacijska tehnologija kao sveprisutna i lako dostupna ima vrlo širok opseg uloga u svakodnevnom životu mladih osoba. Cyberbullying, koja se ponekad naziva “online“ društvena okrutnost ili elektronsko nasilničko ponašanja, definisano je kao agresivni, namjerni čin koji provode grupe ili pojedinci, koristeći elektronske oblike kontakta. To je kontinuirano i ponavljajuće ponašanje protiv žrtve koja se ne može lako odbraniti. Jedna od definicija cyberbullyinga kaže da je to upotreba informacijskih i komunikacijskih tehnologija u svrhu namjernog, učestalog, neprijateljskog ponašanja pojedinca ili grupe s namjerom da se počini šteta drugima.

Pojam socijalna isključenost je posljedica cyberbullying-a i ne znači samo biti bez prihoda ili materijalnih resursa već i imati reducirane i pokidane društvene veze, odnosno izgubiti svoje mjesto u društvu.

Ljudi mogu biti isključeni iz različitih područja društvenoga života: zaposlenja, obrazovanja, stanovanja, poštovanja, odlučivanja itd. Također predmet istraživanja je postojanje dvije vrste nasilja preko internet a to su izravan napad i napad preko posrednika. Postavlja se pitanje da li je cyberbullying novi koncept u tom smislu da odražava nova obilježja stvarnoga svijeta ili nije odraz novih spoznaja o stvarnosti, već se njime samo zamjenjuju stari koncepti.

Da bi se odgovorilo na istraživačka pitanja, u *četvrtom dijelu*, izvršeno je i online anketiranje na jednoj od analiziranih online društvenih mreža. Na osnovu provedene analize utvrdit ćemo da li su naše hipoteze u radu potvrđene ili opvrgnute.

Ključne riječi: uticaj, cyberbullying, informacijska tehnologija, online društvene mreže, socijalna isključenost.

3. DEFINIRANJE POJMOVA

3.1. Pojam informacijska tehnologija i digitalno doba

Tehnologija je skup vještina, znanja i sposobnosti da se čine i upotrebljavaju korisne stvari.“¹ Ona izučava tehničke i materijalne elemente proizvodnje sa različitih aspekata međusobnog djelovanja i sa različitih gledišta promjena na predmetima rada, do kojih dolazi tijekom proizvodnog procesa. Napore koje čovjek vrši u prirodi i društvu odnose na slijeđenje ciljeva zadovoljavanja njegovih potreba. Riječ tehnologija potječe od grčke riječi tehne koja se odnosi na vještinu, umijeće i logos koja označava znanost.²

Današnje društvo obilježeno je naglim rastom i razvojem informacijske tehnologije (IT), što je rezultiralo velikom ovisnošću društva, u širem smislu, o znanju i kompetencijama osobe u IT području. I premda ta ovisnost raste iz dana u dan, ljudsko pravo na obrazovanje i informacije nije prošireno i na IT područje. Pojavili su se problemi koji utječu na društvo u cjelini, koji stvaraju prepreke i udaljavaju ljude od glavnog razloga i motivacije za napredak, od prilike. Biti informacijsko tehnološki nepismena osoba, danas znači biti osoba koja nije u mogućnosti sudjelovati u modernom društvu, biti osoba bez prilike.

IT (Informacijska tehnologija) obuhvata svu tehnologiju kojom se služimo kako bismo prikupili, obradili, zaštitili i pohranili informacije. Odnosi se na hardver (računalno sklopovlje), softver (programe računala), računalne mreže. Pojam „virtualna zajednica“ podrazumijeva grupu ljudi koji komuniciraju putem društvenih mreža, foruma, servisa, blogova. Zove se zajednicom, budući da grupa ljudi, spram svojih interesa, sudjeluje unutar grupa te time formira zajednicu, a virtualna je jer ne uključuje fizički kontakt već se odvija putem tehnologija.

Tehnologija, internet i njima kreiran cyber prostor sačinjavaju cyberkulturu današnjice koja se zasniva na robnom, virtuelnom i simulaciji.

¹ Lajović, D., Vulić, V., Tehnologija i inovacije, Ekonomski fakultet Podgorica, Podgorica, 2010., str. 7, dostupno na: (<http://www.preduzetnistvo.ef.ac.me/dokumenta/tehnologijainovacije-skripta.pdf>) (27.04.2021.)

² Renovica, R., Komercijalno poznavanje robe, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.

U takvoj konstalaciji odnosa mjesto i vrijeme bivaju u potpunosti zamijenjeni univerzalnim virtuelnim prostorom koji ne poznaje granice i vremenske zone ali koji u isto vrijeme definiše svoja pravila koja ljudi slijepo počinju pratiti na uštrb svog identita i međuljudskih odnosa. Kako piše Castells, „*prostor tokova i bezvremensko vrijeme materijalne su osnove nove kulture koja transcendira i uključuje raznolikost povijesno prenošenih sustava prikazivanja: kultura stvarne virtualnosti u kojoj je ono što se pričinja postalo uvjerenje s kojim se nesto čini.*”³

Digitalno doba ili informatičko doba, jeste pojam koji nam predstavlja ali i opisuje svijet danas, odnosno ono novo sa čime se ljudi prije nisu mogli susresti. Digitalno doba sa sobom nosi mnogo izazova, i samim tim mnogo prednosti i mana. Budući da ljudi nisu navikli na ovakav način života, i poslije niza godina se navikavaju, jer se digitalno doba razvija iz godine u godinu i sa sobom donosi nove fenomene, tako da ljudi i ne stignu da se naviknu na nešto novo, a digitalni svijet već proizvodi još više novina i promjena.

Digitalno je doba nastalo odmah poslije industrijskog, i taj pojam je prvobitno označavao način protoka infirmacija, odnosno informacije su se mnogo brže prenosile sa pojavom digitalnog doba nego ranije, što i mnogi potvrđuju. Digitalno doba mijenja sve, način života, funkcionisanje ljudi u prirodi, njihovo ponašanje, što sve utiče i na njihov svakodnevni život.

Također, govoreći o digitalnom dobu, to se ne odnosi samo na područje Interneta i ono što se na to odražava, digitalno doba utječe i na ekonomiju, koja također koristi digitalno doba za razvoj nauke i tehnologije i brži i efikasniji protok informacija.

Jedna od glavnih funkcija interneta jeste protok informacija. Upravo zato informacije predstavljaju vrijednost i danas ljudi traže načine kako da dođu do informacija putem interneta. Primjerice, Google tražilica ne naplaćuje pretraživanje, ali svaki put kad nešto unesete u tražilicu, vi ste zapravo informirali tražilicu što vas zanima, koji su vaši interesi. Upravo spram te informacije, Google vam prikazuje oglase koji bi vas mogli interesovati i tu „besplatnu uslugu“ ste platili odavanjem informacije, a njima omogućili zaradu putem oglašavanja. Drugi primjer su online zajednice. Na online zajednicama vi otvarate korisnički račun kojeg popunjavate više ili manje osobnim informacijama.

³ Castells Manuel (2000), “Uspen umreženog društva”, Golden Marketing, Zagreb, str. 402

Često ćete imati priliku pročitati kako je neko, primjerice, dobio otkaz jer je na Twitter-u ostavio negativne komentare o šefu ili firmi za koju radi.

Još jedna karakteristika interneta jest da kad jednom objavite neku informaciju, iznimno ju je teško, ako ne i nemoguće, ukloniti. Upravo zato treba voditi računa o podacima koji se objavljuju na društvenim mrežama.

Trebalo bi izbjegavati dijeljenje informacija o datumu i mjestu rođenja, adresi, telefonskom broju, planiranom godišnjem odmoru te u sigurnosnim postavkama ograničiti pristup korisničkom profilu. Isto tako, treba pripaziti i na uvjete korištenja, ugovor na kojeg pristajete kad otvarate korisnički račun, jer upravo tim ugovorom je definirano na koji način vlasnik društvene mreže može postupati s podacima koje ste objavili putem njihove društvene mreže. Isto tako, potrebno je imati na umu da kad komunicirate s nekim na internetu, vi doista ne znate ko je ta osoba zapravo. Vrlo je lagano pretvarati se i upravo ta činjenica dodatno upozorava da je potrebno biti iznimno oprezan prilikom davanja informacija. Posebno moraju paziti roditelji jer je djecu lagano prevariti.

Znanja i vještine su se kroz historiju razvijali, čovjek je zbog zadovoljavanja svojih potreba usavršio alate i oruđa kojima je obavljao svoje poslove, razvio je nove izume koji su doveli do napretka u:

- proizvodnji,
- komunikaciji,
- ekologiji,
- zdravstvenom sistemu te drugim područjima koja su važna za ljudsku egzistenciju

Informaticazija ljudskog društva “zahvatila“ je gotovo cijeli svijet, ali nije svugdje razvijena jednakim intenzitetom i brzinom. Međutim jasno je da je informacijska tehnologija prošla kroz još jednu fazu evolucije, naglog razvoja koji sa sobom donosi brojne posljedice, pozitivne i negativne, vidljive u svim segmentima ljudskog života koji bi bez njih danas praktički bio nezamisliv.

Stoga se informacijsku tehnologiju može u savremenom svijetu opisati prema Kranzenbergovom zakonu prema kojem „tehnologija nije ni dobra ni loša (ovisna je o kontekstu, korištenju, gledištu), čak niti neutralna (budući da uvjetuje ili ograničuje, izlaže ili zatvara dijapazon mogućnosti).“⁴

Prepoznavanje stavki nakon kojih nema povratka i gdje nam tehnologija pruža različite mogućnosti formuliranja projekata koji će iskoristiti njene virtualnosti najznačajniji su koraci, ali ona jednostavno nije dostupna svim kolektivima. Često dok tek počinjemo razmišljati o mogućoj ulozi tehnologije, nameću se pitanja korištenja istih. Istovremeno dok se propituje njena uloga, otkrivaju se druge ideje i tehnologije, stvari i prakse. Revolucija je vidljiva u kategorijama komunikacije, proizvodnje, programske podrške, zbog čega dolazi do promjena u stvaranju informacijskih sistema koji omogućavaju jednostavnije prenošenje, pohranjivanje te prikupljanje i kvalitetno iskorištavanje informacije.

Informacije zbog pojave novih informacijskih tehnologija, posebno zbog Interneta, postaju lako dostupne svakome, pa svaki pojedinac može imati „cijeli svijet na dlanu“.

Danas se u svim medijima piše i raspravlja o utjecaju informacijske tehnologije na društvo, pa se zapitamo da li je društvu donijela više koristi ili štete. Informacijska tehnologija mijenja temelje modernog društva koje je postalo međuzavisno, jer je usmjereno tehnološkom razvoju i složenoj obradi jeftinih informacija.

Globalna okolina ljudima pruža osjećaj nemoći i gubitka kontrole nad vlastitim životima, prilikom čega gube identitet, pomaknuta je granica za onim što smatramo okruženjem zbog želje za sudjelovanjem u modernosti koja nam donosi brojne posljedice. Zbog podlijeganja društvu modernosti danas se ulažu veliki naponi kojima se želi održati kultura i raznolikost u virtualnom prostoru.

Korištenje savremene informacijske tehnologije je opravdano ako donosi prednosti korisnicima, pa znanjem u kulturnom sektoru treba nadilaziti upotrebu informacijske tehnologije širenjem razvojnih ciljeva u današnjem informacijskom društvu.

⁴ Peović Vuković, K., Znanost, tehnologija, kultura; Pierre Lévy – Cyberkultura, 1. poglavlje: Utjecaj tehnologije, Filozofski fakultet u Rijeci, 2010., dostupno na: <https://ztk.jottit.com/pierre-%C3%A9vy%3A-%E2%80%9Cutjecaj-tehnologije%E2%80%9D> (28.04.2021.)

„Nastanak cyberspacea prati, prenosi i promovira opća evolucija civilizacije. Tehnologija je proizvedena unutar kulture, a društvo je uvjetovano tehnologijom.⁵ To bi značilo da se danas Internet poistovjećuje s izrazom Cyberspace, jer je determiniran kao medij kolektivne inteligencije koji je postao jednim od glavnih uvjeta društvenog razvitka. Ljudi žele pratiti trendove, žele biti uključeni u privlačne aktivnosti cyber – kulture, ne žele zaostajati u sudjelovanju ciklusa promjena, što je nemoguće, jer kolektivna inteligencija koju promovira cyber – kultura djeluje kao otrov na one koji sudjeluju i na one koji ne sudjeluju jer niti jedna osoba nije u stanju sudjelovati u potpunosti zbog njene veličine i raznolikosti.

Svijet se brzo mijenja, a nove spoznaje u tehnici i tehnologiji pomažu u napretku ljudskog djelovanja. Revolucije u tehnologiji unaprijedile su ljudski život i znatno olakšale čovjeku u njegovim poslovima. Primjera radi, prva tehnološka revolucija započela je izumom parnog stroja, a do tada čovjeku je u obavljanju teških fizičkih poslova bila na raspolaganju jedino životinjska snaga.

Koliko je zapravo svaka tehnološka revolucija značajna sama po sebi možemo zaključiti iz činjenica da i danas više od polovice stanovništva na zemlji živi po izumima prve tehnološke revolucije. Bez većine izuma tehnološke revolucije isto tako bilo bi pa gotovo i nemoguće zamisliti ljudski život danas, kao i savremeno komuniciranje. Danas živimo po pravilima i izuma tehnološke revolucije, a predviđanja nam pokazuju da svijet kakav danas poznajemo zbog napretka tehnologije uskoro neće biti isti.

3.2. Pojam cyberbullying-a i Cyber kulture

Danas postoji veliki broj definicija za nasilje putem interneta od različitih autora, a neke od njih biti će spomenute u daljnjem tekstu.

„Elektroničko nasilje nazivamo još i Cyberbullying, virtualno zlostavljanje, nasilje preko interneta ili mobitela i elektronički bullying.“⁶

„Elektroničkim nasiljem smatra se svaka zlonamjerna i ponavljana uporaba informacijskih i komunikacijskih tehnologija kako bi se nekome nanijela šteta.“⁷

⁵ Peović Vuković, K., op.cit

⁶ Buljan Flander, G., Krmek, M., Borovec, K., Muhek, R. (2010). Nasilje preko interneta: (cyberbullying). Zagreb. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

„Smith i suradnici nasilje putem interneta definiraju kao agresivno i namjerno ponašanje usmjereno na pojedince ili grupu putem interneta koje se ponavlja, a usmjereno je prema pojedincima koji se ne mogu lako obraniti. Elektroničko nasilje je naziv za nasilje u kojem su žrtve izložene nasilju putem interneta i provodi se putem različitih elektroničkih medija, kao što su, elektronička pošta, SMS poruke, putem društvenih mreža, foruma i slično. Za razliku od nasilja „licem u lice“ kod elektroničkog nasilja nasilnik je najčešće anonimn i može se skrivati iza nadimka, izmišljene adrese elektroničke pošte ili profila na društvenim mrežama, kao i iza nepoznatog broja.“⁸

Pojam cyber kulture odavno je već postao dio svakodnevnog govora ali i naučnih istraživanja. Cyber kultura je pojam koji se ustvari odnosi na kulturu koja je na sve načine povezana sa cyber-om, tj. odnosi se na internet, komunikaciju putem interneta, identitet online i offline, te virtualnu stvarnost i virtualne zajednice, koje su u realnosti predstavljene u sasvim drugačijem svjetlu. Cyber kultura nam govori o cjelokupnoj promjeni ljudskog života. Cyber kultura nam objašnjava odnos između modernog doba i postmoderne, drugačijeg razumijevanja i pristupu životu. Cyber kulturu danas definiše mnogo stvari. Cyber kultura zapravo je realizovala ideju Marshalla McLuhana o uspostavljanju tzv. „globalnog sela“, gdje će ljudi biti nikad bliži jedni drugima. Da li je to zaista tako i da li su ljudi zaista iskoristili potencijal cyber prostora za anuliranje distance, prostorne, mentalne i duhovne, ili su ipak sve dalji i kako Turkle-ova kaže „alone together“, jedna je od tema koje će rad u nastavku istražiti. Sa aspekta komunikologije i informacije „globalno selo“ pretpostavlja zapravo brisanje granica između lokalnih i globalnih događaja te su oni „u stalnom dijalektičkom odnosu, preklapaju se iz jednog stanja u drugo, čas bivaju lokalni, čas globalni.“

Nasilje putem interneta nazivamo još i Cyberbullying ili virtualno zlostavljanje. Kod takve vrste nasilja žrtve su izložene nasilju putem interneta i provodi se putem različitih elektronskih medija, kao što su, elektronska pošta, SMS poruke, putem društvenih mreža, foruma i slično. Nasilje putem interneta definira se kao agresivno i namjerno ponašanje usmjereno na pojedince ili grupu putem interneta koje se ponavlja, a usmjereno je prema pojedincima koji se ne mogu lako odbraniti. Nažalost, komunikacija kojom se elektronsko nasilje odvija omogućava da identitet počinitelja ostane sakriven. Takav način komunikacije ima mnoge posljedice, ne postoji jasna povratna informacija o tome da je ponašanje prouzrokovalo štetu drugoj osobi i počinitelji nasilja imaju anonimnost koja im daje osjećaj da mogu nekažnjeno kršiti društvena pravila.

⁷ Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). Nasilje nad djecom i među djecom. „NAKLADA SLAP“, 10450 Jastrebarsko, Dr. Franje Tuđmana 33.

⁸ Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. i Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*, 49 (4), 376-385.

Postoje dvije vrste elektronskog nasilja, a to su izravan ili direktan napad i napad preko posrednika ili indirektan napad. U direktnom napadu nasilnik izravno vrši nasilje nad žrtvom a to se odnosi na situacije u kojoj žrtva prima uznemirujuće poruke, kada se šalju uvredljive slike ili drugi neprimjereni sadržaji. Neizravni napad uključuje napad preko posrednika, a najčešće se događa kada počinitelj napada pojedinca preko treće osobe. Vršnjačko elektronsko nasilje može se događati bilo kada, što dodatno pojačava osjećaj ranjivosti kod djece i pogađa emocionalno, više od izravne fizičke povrede. Djeluje kroz poruke, fotografije postavljene na internet, ružne riječi i neistinite glasine koje se putem interneta šire velikom brzinom. Vršnjačko virtualno nasilje također uključuje slanje prijetećih i zlonamjernih poruka kao i izradu internetske stranice sa sadržajima koji omalovažavaju vršnjaka.

U ovom radu naglasak je stavljen na nasilje, poznatije kao cyberbullying. Smatra se da je virtualno nasilje svaka komunikacijska aktivnost pojedinca ili grupe putem interneta, upotrebom blogova, e-maila, web stranica, chatova, videa ili mobilnih uređaja, radi ponižavanja, zadirkivanja i prijetnje drugom. Kao neke od najčešćih posljedica doživljavanja i činjena nasilja putem interneta navode se anksioznost, depresija, socijalna izolacija, uznemirenost nakon korištenja računala ili mobitela, manjak samopoštovanja, lošiji školski uspjeh te narušeno zdravlje te kao najekstremnija posljedica pojavljuje se suicid.

Cyberbullying može ostaviti više posljedica od tradicionalnog nasilja iz tog razloga jer se može pojaviti u bilo koje vrijeme i bilo gdje u virtualnom svijetu.

„Internet omogućuje ljudima međusobnu komunikaciju kao i izmjenjivanje podataka i informacija putem računala gdje god se nalazili. U današnje vrijeme djeca i mladi se od malih nogu susreću s modernom tehnologijom i medijima, pametnim telefonima, prijenosnim računalima i tabletima koji imaju pristup internetu.“⁹

Pristup internetu može proizvesti pozitivne ali i negativne učinke na moralni, duševni i društveni razvitak osoba. Posebnu skupinu čine djeca i adolescenti, kojima je internet najpopularniji medij i većinu slobodnog vremena provedu baš u tom virtualnom svijetu.

⁹ Ciboci, L. (2014). Grupe mržnja na društvenim mrežama – novi oblici nasilja među djecom i mladima. Zagreb: Društvo za socijalnu politiku. dostupno na (<http://www.drustvo-podraska.hr/wp-content/uploads/2014/10/Zbornik.pdf>) (2.6.2021).

Kako je već navedeno, internet može imati pozitivne učinke na adolescente, ali im također može neprimjerenim etičkim sadržajima potaknuti nepoželjne oblike ponašanja, narušiti privatnost i sigurnost, gurnuti u izoliranost internetske ovisnosti te ih učiniti podložnima nekim od oblika internetskog nasilja. Izloženost negativnim učincima interneta može imati dugotrajne posljedice za svaku osobu, a pogotovo za adolescente koji te rizike ne sagledavaju dovoljno ozbiljno, a nerijetko ih nisu čak ni svjesni.

„Jedan on najnegativnijih učinaka pristupa internetu je internetska ovisnost. Osobe koje postaju ovisne o internetu imaju puno više problema sa vlastitim identitetom te se teže nose s teškoćama svakodnevnog života. Puno više vremena provode uz računalo, što primjećuje najbliža okolina koja najčešće i upozorava na promjenu ponašanja“¹⁰

Dok će nasilje koje se događa u stvarnom svijetu, kao što je tučnjava, vidjeti samo neke osobe, uvredljive komentare na internetu će vidjeti veći broj ljudi. Na primjer, grupe mržnje na društvenim mrežama može vidjeti više od milijardu ljudi. Kako je internet omogućio brzi prijenos informacija velikom broju ljudi, fotografije ili snimke mogu se poslati u sekundi putem e-maila ili drugih društvenih mreža milijardama ljudi, gdje god oni živjeli. Nadalje, zlostavljanje putem interneta ostavlja trag pisane riječi i tako žrtva može iznova čitati što je nasilnik napisao o njoj dok se u verbalnom obliku uvrede mogu lakše zaboraviti. Pisana riječ shvata se realnijom od one izgovorene. Mnoga djeca zapravo nisu ni svjesna kakve posljedice ostavlja elektroničko nasilje. U odnosu na stvarno fizičko zlostavljanje, osobe koje trpe nasilje putem interneta mogu biti zlostavljane 24 sata dnevno, sedam dana u sedmici.

3.3. Koncepti cyber kulture i razvoj interneta

Analizirajući ovaj period razvoja tehnologije i kulture, možemo pomisliti kako se cyberkultura od pedesetih godina razvijala u cilju da ljudskom rodu olakša život i ponudi mu more novih mogućnosti. Uprkos tome, narativ i viđenje cyberkulture počelo se mijenjati početkom 21. vijeka razvojem novih tehnoloških i tehničkih dostignuća. Ono što je počelo kao borba hakera za što veću upotrebu mašina i olakšavanje života ljudima, pretvorilo se postepeno u masovnu eksploataciju ljudskih života i gubljenje identiteta u virtuelnom svijetu.

¹⁰ Babić, D. i sur. (2016). Psihoaktivne tvari. Mostar: Sveučilište u Mostaru.

Prema mnogim znanstvenicima, internet pripada području digitalnih medija. Naučne intencije i stvaralaštvo nakon završetka Drugog svjetskog rata, težile su ka ostvarenju tog dugo zamišljanog projekta - da svi ljudi na svijetu, ili bar većina, budu povezani putem jedne globalne mreže. Razvoj interneta je dio moderne historije, naše savremenosti, on je već dovoljno i u akademskim kurgovima istražen i analiziran i nije predmet ovog rada. Temeljan pojam u cyberkulturi jeste cyber prostor. Može se reći kako cyber prostor kao pojam dolazi na scenu tek od sredine osamdesetih godina, tačnije nakon izlaska djela „Neuromancer“ autora Williama Gibsona.

Razvojem interneta, a kasnije i mnogih drugih digitalnih medija kojima je internet osnova, cyberkultura počinje dobijati i negativnu konotaciju i sve se više počinje vezati za obezglavljeni društvo uronjeno u tehnološke inovacije iz kojih se realnost teško nazire ili biva u potpunosti zamaskirana virtuelnim svijetom.

Cyberkultura imala je različite periode razvoja i uticaja kako na društvo tako i na pojedinca. Karakteristika koja je krasila nastanak ove drugačije kulture, svakako jeste povezivanje ljudi i stvaranje prostora koji neće biti omeđen granicama. Ipak, kako je vrijeme odmicalo, tehnologija napredovala, tako se i cyber kultura počela pretvarati u zamršeni odnos između realnosti i virtualnog svijeta.

Cyber kultura je nažalost uslijed tehnološkog buma posljednjih 30 godina u potpunosti zanemarila razvoj čovjeka i počela ga je pretvarati u potrošača, pa i sam proizvod.

Zbog toga Escobar u svome radu navodi kako je „Cyber kultura definisana svojim odnosom prema kompjuterima i informacionim tehnologijama koje uvode tehnosocijalnost“¹¹

Tehnosocijalnost je zapravo i ključni pojam antropološkog poimanja cyber kulture. Između ostalog, „ona podrazumijeva osobu koja je otvorenija za online razgovore ili čak glasovne poruke nego za razgovore sa ljudima uživo“¹²

¹¹ Jakub Maček (2003), „Defining Cyberculture“, researchgate.net , str. 18

¹² <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=technosocial>

Cyber kultura ima uticaja na promjenu percepcije čovjekovog djelovanja kao pojedinca. Takođe, tu je neminovno i pitanje identiteta u virtuelnom svijetu.

Novi mediji igraju veliku ulogu u današnjem shvatanju cyber kulture kao i cyber prostora. Zamjenivši klasične medije i oblike informiranja, novi mediji uveli su revoluciju u živote ljudi, omogućili su im cijeli svijet u jednom kliku, pojednostavljeno rečeno. Međutim, kako to obično biva, uz svako društveno korisno iskustvo dolazi i ono manje poželjno, a ono je danas, ili se bar tako čini, dominantnije nego ikad. O negativnom uticaju tehnologije na živote i odnose među ljudima govorili su zaista mnogi teoretičari.

3.4. Identitet u cyber kulturi

„Cyberprostor otvara prostor za igru sa identitetom, ali to je vrlo ozbiljna igra. Ljudi koji kultiviraju svijest o tome šta stoji iza njihovih persona na ekranu su oni sa najviše šansi da iskoriste virtuelna iskustva za lične i socijalne transformacije. Ljudi koji iskoriste najbolje svoj virtualni život su oni koji ga koriste za samorefleksiju. Šta mi moje ponašanje u cyberprostoru govori o tome šta želim, ko sam i šta možda ne dobijam u ostatku svog života?“¹³

Naše tehnologije utiču na način na koji spoznajemo ostatak svijeta, ali ne samo svijeta već i svog sebstva i identiteta. Čovjekov svijet zavisi od njegovog identiteta, jer naše Ja određuje i našu percepciju svijeta. Dvosmjerno, naše okruženje utiče na način na koji formiramo identitet, a interakcija našeg Ja i okruženja donekle određuje razvojni put identiteta. Naše okruženje postaje sve više tehnološko i tehnologija počinje da oblikuje način na koji percipiramo i promišljamo. Tehnološkim razvitkom čovjek je sve više i sam kreator, te mu se čini suvišnim kreativni potencijal tražiti van sebe.

Simulacija života u cyber prostoru je postala jako popularna i teško da postoji nešto što možete raditi u životu a ne može se simulirati u cyber prostoru. Kada tumačimo cyberkulturu i njene uticaje na oblikovanje savremenog pojedinca, moramo biti svjesni i konteksta u kome se taj pojedinac nalazio i prije nego što je tehnologija postala sastavni dio njegovog života.

¹³ Sherry Turkle “Looking toward cyberspace: Beyond grounded sociology”, American Sociological Association, str. 647 (Izvor: Contemporary Sociology, Vol. 28, No. 6 (Nov., 1999), pp. 643-648) , Prevod autorke T.K. „Cyberspace opens the possibility for identity play, but it is very serious play. People who cultivate an awareness of what stands behind their screen personae are the ones most likely to succeed in using virtual experience for personal and social transformation. And the people who make the most of their lives on the screen are those who are able to approach it in a spirit of self-reflection. What does my behavior in cyberspace tell me about what I want, who I am, what I may not be getting in the rest of my life.“

Govoreći konkretno o identitetu u cyber kulturi moramo se vratiti unazad i sagledati širi kontekst i to sa dva aspekta. Prvo, pokušaćemo približiti kompleksan pojam identiteta u okviru socijalne psihologije. Zatim ćemo pokušati analizirati su kakvom su odnosu ta teorijska viđenja sa praksom tj. kulturološkim i sociološkim okvirom u kome se pojedinac razvija.

Identitet se u savremenom svijetu svakako tretira kao daleko promjenjivija kategorija nego što je to bilo u prošlosti, jer fluidno moderno društvo zahtijeva konstantne promjene i odbacuje vrlo brzo sve što je zastarjelo uključujući i identitet.

Živimo u kulturi gdje su nam svi dostupni na klik a jednako ih je lako i odstraniti. Društvene mreže nude opcije „sakriti“ „blokirati“, aplikacije koje služe za upoznavanje ili romase dopuštaju nam da pokretom lijevo ili desno nakon pogleda od par sekundi u nečiju sliku odlučimo da li mu želimo dati prostora za dalju komunikaciju ili ne. Čak i za pozive smo postali sve manje otvoreni jer je lakše razmijeniti poruke. „Postoji rizik da počnemo druge vidjeti kao objekte kojima raspolažemo, i to onim njihovim djelovima koji su nam korisni, utješni ili zabavni. Jednom kada napustimo fizički, haotični, neuređeni svijet - što činimo uz pomoć robotike i umreženog života- postajemo manje otvoreni da izađemo u svijet i izložimo se riziku.“¹⁴

Društvene mreže stvaraju privid konstantne komunikacije i upućenosti, otvorenosti, no ono što nam je najčešće dostupno putem profila jesu persone a ne pravi identiteti ljudi. Zato, suštinski nas tehnološki uređaji odaljavaju. Uz pomoć pametnih telefona i brojnih aplikacija postali smo uvijek dostupni.

Kada je upitan da li umreženo društvo i tehnologija podržavaju razvoj narcisoidnih ličnosti, profesor Đečević govori o onome što on vidi kao veći problem savremene online komunikacije. Naime, on primjećuje rastuću tendenciju da pojedinci kako on kaže „zabasaju u neku vrstu autizma“ u kojoj je skoro sva međuljudska komunikacija svedena na online odnose.

Problem je i kada pojedinci formiraju cyber self koji stoji nezavisno od svog realnog nosioca te počinju potcjenjivati ili precjenjivati sebe na osnovu reakcija koje dobijaju na te cyber selfove. Na pitanje zašto iz perspective psihoterapeuta, sve više ljudi dijeli i svoje najintimnije trenutke putem društvenih mreža, prof. Đečević iznosi stav da se radi o „potrebi pojedinca za bliskošću, koja nije autentično, na zadovoljavajući način i do kraja zadovoljena u realnom svijetu (npr: kroz kvalitetan partnerski ili prijateljski odnos), pa se onda njen „višak“ „preliva“ u cyber prostor.

¹⁴ Jerotić Vladeta (2013), „Čovek i njegov identitet“, Ars Libri, Beograd, str. 13

Odnosno, komunicirajući sa mnoštvom (online prijateljima), težimo da nadoknadimo manjak autentičnog ljudskog kontakta i jedne zdrave bliskosti koju ne možemo ili ne umijemo da ostvarimo u stvarnom svijetu.”Prof. Đečević potvrđuje nam i da su intimni odnosi „u interpersonalnom smislu, ono najvrednije što pojedinac ima. Kao takvi su se, svojevremeno, po pravilu njegovali u formi privatnosti” ali ističe da čak i uz novonastali trend dijeljenja možemo zadržati privatnost, sve dok ostanemo umjereni u onome što dijelimo tj da ne zađemo u sopstvenu intimu.¹⁵

Kada je riječ o komunikaciji virtuelnoj, odnosno onoj komunikaciju kojom smo zamjenili stvarnu komunikaciju, tu se također javljaju problemi, iz razloga jer ljudi kada komuniciraju putem društvenih mreža, koje su potaknute digitalnim svijetom, takva vrta komunikacije često može biti pogrešno protumačena, i neshvaćena. Radi se o tome da osobe koje koriste takav vid komunikacije, ne mogu da time izraze svoja osjećanja, radost, divljenje, šta više, često neke poruke budu pogrešno protumačene, i tu nastaje problem, odnosno sukob potaknut digitalnom tehnologijom. Nadalje, digitalno doba je donijelo promjene koje su itekako utjecale na ljude, time što se ljudi izoluju od drugih ljudi, traže utjehu u tom digitalnom svijetu, i ljudi s vremenom gube komunikacijske vještine, i uopšte moć govora sa drugim ljudima. Takve osobe, zavisne od novog doba, gube svoje prvobitno ponašanje u stvarnom svijetu. (Šmakić, 2012:105)

¹⁵

<https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/02/CYBERKULTURA-UMREZENO-DRUSTVO-I-MEDIJI.pdf>

3.5. Vrste nasilja putem interneta

Bijelić¹⁶ navodi kako postoje dvije vrste cyberbullying-a, a to su izravan ili direktan napad i napad preko posrednika ili indirektan napad. U direktnom napadu nasilnik izravno vrši nasilje nad žrtvom a to se odnosi na situacije u kojoj žrtva prima uznemirujuće poruke, ukrade joj se ili promijeni lozinka za e-mail, kada netko preuzme njezine privatne podatke i koristi se njima, kada se šalju uvredljive slike ili drugi neprimjereni sadržaji, kada netko objavi privatne podatke ili neistine na internetu i kada se osobe lažno predstavljaju. Napadom se također smatra i kada osoba šalje viruse, neželjenu poštu ili pornografiju na e-mail ili mobitel. Neizravni napad uključuje napad preko posrednika, a najčešće se događa kada počinitelj napada pojedinca preko treće osobe, koja toga najčešće nije ni svjesna. Jedan od primjerna neizravnog napada je taj da osoba sazna lozinku e-maila od druge osobe i na taj način s njegove e-mail adrese može slati uznemirujuće poruke njegovim prijateljima i bližnjima i može ostavljati neprimjerene poruke na drugim društvenim mrežama. Nasilje preko posrednika zapravo je najopasnija vrsta elektroničkog nasilja jer u većini slučajeva uključuje odrasle osobe koje mogu imati loše namjere.

Prema Willardu¹⁷ postoji osam vrsta nasilja putem interneta, bez obzira na vrstu elektroničkih medija koju počinitelji nasilja koriste, a to su:

Vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje koje imaju za cilj izazivanje bijesa, poniženja i tuge. Najčešće je to javno nasilje koje mogu vidjeti i druge osobe koje nisu uključene u raspravu. Vrijeđanje (flaming) je kratkotrajna i žustra rasprava između dvije ili više osoba putem bilo kojeg medija za komunikaciju. Općenito uključuje nepristojan i vulgaran rječnik, uvrede, a ponekad i prijetnje (Feinberg i Robey, 2009). Ova vrsta nasilja se može odvijati putem panela za raspravu, chat soba, igrica, pomoću instant poruka ili putem elektroničke pošte. Najčešće se radi o javnom nasilju gdje osobe koje nisu uključene u raspravu mogu vidjeti svađu. Sadržaj koji počinitelj objavljuje uglavnom ima za cilj izazvati određene emocije i odgovore koji uključuju bijes, tugu, poniženje i sl. Pojedini napadači traže ljude koji su entuzijastični oko određene teme s namjerom omalovažavanja njihovog izbora i mišljenja u vezi te teme, bez obzira na to što sami zapravo misle o njoj.

¹⁶ .Bijelić, J. (2010). Klikni za Nenasilje. Zagreb. Ambidekster klub.

¹⁷ Willard, N.E. (2007). Cyberbullyin and Cyber threats: responding to the Challenge of Online Social Aggresion, Threats and Distress. Champaign, IL: Research Press.

U većini slučajeva napadači nemaju opravdan razlog za svađu i postati će vrlo defenzivni ukoliko im se netko suprotstavi.

Najčešće im nije bitna tema o kojoj se raspravlja, važno im je samo da ponize i uvrijede sugovornika. Mogu koristiti velika slova i širok raspon slika i simbola kako bi svojim porukama dodali emocionalni intenzitet (Bamford, 2004). S obzirom na to da se u flamingu najčešće radi o svađi između osoba jednake moći, postavlja se pitanje može li ono biti smatrano nasiljem (budući da je za nasilje karakteristična neravnoteža moći). Ukoliko dođe do razmjene serije uvredljivih poruka, smatra se da je započeo flamingrat (flame war) (Willard, 2007)

◆Uznemiravanje koje uključuje konstantno slanje uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka. Cilj je dovođenje žrtve u ponižavajuću poziciju. Napad tekstualnim porukama odnosi se na slanje stotina poruka određenoj osobi. Razlika između uznemiravanja i vrijeđanja je ta da uznemiravanje traje puno duže. Uznemiravanje (harassment) se odnosi na prijetee radnje kojima je cilj prisiliti nekoga da bude u ponižavajućoj poziciji ili prisilnoj podređenosti dok počinitelj demonstrira svoju moć i dominaciju. Uključuje slanje uvredljivih, provokativnih, neprijateljskih poruka pojedincu ili grupi. Iako se uglavnom radi o slanju poruka putem privatnih kanala za komunikaciju, može se pojaviti i u javnoj okolini za komunikaciju (Willard, 2007). "Rat ili napad tekstualnim porukama" odnosi se na slanje stotina i tisuća tekstualnih poruka određenoj osobi (Popović-Ćitić, 2009). Ono što razlikuje uznemiravanje od vrijeđanja jest činjenica da uznemiravanje traje puno duže. Osim toga, često se radi o tome da jedna strana napada drugu koja pokušava prekinuti komunikaciju. Ponekad se zlostavljanje može pojaviti neizravno, tj preko treće osobe. Mnogi tinejdžeri imaju veliki broj prijatelja na internetu koje osobno ne poznaju, ali ih uključuju u svađu i nagovaraju da vrijeđaju žrtvu (Willard, 2007). Uznemiravanje se može pojaviti i u online igricama, kada napadači namjerno uznemiravaju druge igrače tijekom igranja igrica sa više igrača. Napadaču je više stalo do toga da pokvare iskustvo drugim igračima nego da pobjede u igri (Popović-Ćitić, 2009).

◆Ogovaranje i klevetanje odnosi se na objavljivanje lažnih izjava na internetu kao da su tačne s ciljem da se određena osoba ponizi. Uključuje slanje i objavljivanje neistinitih i uvredljivih informacija o drugoj osobi s namjerom ugrožavanja njene reputacije. Ova kategorija odnosi se na objavljivanje lažnih izjava na internetu kao da su tačne s ciljem da se diskreditira ili ponizi određena osoba. Dakle, uključuje slanje ili objavljivanje uvredljivih i neistinitih informacija o drugoj osobi s namjerom ugrožavanja njene reputacije ili prijateljstva. Ti sadržaji mogu se objavljivati javno na internetskim stranicama ili slati putem elektroničke pošte i instant poruka (Popović-Ćitić, 2009).

Najčešće osoba koju se napada nije direktni primatelj poruka i slika; one su namijenjene drugim ljudima. Međutim, zlostavljač može slati i objavljivati uvredljivi sadržaj u grupnim porukama i raspravama u kojima je prisutna i žrtva.

U ogovaranje i klevetanje također spada i slanje izmijenjenih fotografija drugih osoba (npr. stavi se nečije lice nasliku tijela prikazanog na seksualno eksplicitan način) (Willard, 2007). Poseban oblik ove kategorije jesu "elektroničke knjige utisaka" (slam books) čija je svrha ismijati ili poniziti drugu osobu, najčešće vršnjaka. Radi se o internetskim stranicama na kojima se nalaze imena školskih vršnjaka te bilo ko pored imena može napisati komentar o toj osobi, a najčešće su komentari zlobni i nepristojni (Popović-Ćitić, 2009). Osim toga, učenici često kreiraju internetske stranice na kojima će, objavljujući zlobne i neistinite sadržaje, ponižavati profesore koji im nisu dragi (Willard, 2007)

◆ Lažno predstavljanje koje uključuje stvaranje lažnog profila, hakiranje ili neovlašteno korištenje tuđeg online računa. Cilj je slanje poruka, slika, video zapisa i drugih sadržaja u ime te osobe s namjerom da se izazove neugoda kod žrtve ili kako bi se uništio njen ugled i prekinula prijateljstva. Lažno predstavljanje (impersonation) karakterizira kreiranje lažnog profila, hakiranje ili neovlašteno korištenje tuđeg online računa te slanje poruka, slika i drugih sadržaja u ime te osobe koje će izazvati neugodu ili će uništiti njen ugled i prijateljstva. Nerijetko tinejdžeri izmjenjuju lozinke kao dokaz iskrenog prijateljstva što nasilniku omogućuje pristup žrtvinom profilu. Jednom kada nasilnik ima mogućnost predstaviti se u ime žrtve, može prikazivati žrtvu u negativnom smislu ili slati uvredljive poruke i prijetnje žrtvinim prijateljima i profesorima (Willard, 2007). U ekstremnim slučajevima, napadač može koristiti tuđi identitet te postavljati provokativne i uvredljive komentare u okviru tzv. grupne mržnje ili nekih drugih vrsta grupnih foruma, ostavljajući pri tome ime, adresu i broj telefona, kako bi ga osobe koje je navodno napao mogli kasnije pronaći (Kowalski, 2008; prema Popović-Ćitić, 2009). Na ovaj način, lažno predstavljanje može uistinu dovesti drugu osobu u opasnost.

◆ Javno razotkrivanje. Počinitelj šalje drugim osobama ili javno objavljuje informacije koje mu je žrtva poslala u povjerenju. Cilj javnog razotkrivanja je da se druga osoba povrijedi i ponizi ili kako bi se osvetili nekome. Javno razotkrivanje (outing) se odnosi na situacije kada napadač šalje drugima ili javno objavljuje informacije koje mu je žrtva poslala u povjerenju. Može se raditi o razgovorima ili slikama koje žrtva ne želi podijeliti s drugima zbog neugode koju bi tada osjećala (npr. zbog njihove ponižavajuće ili seksualne prirode).

Ovakvo nasilje se često događa nakon prekida romantičnih ili prijateljskih odnosa. Jedna strana šalje informacije o drugoj kako bi ju povrijedila, ponizila, osvetila joj se ili prijetila (Willard, 2007). Isto tako, čitanje sačuvanih poruka s tuđeg mobilnog telefona može biti dio procesa outinga.

Stoga, osnovna karakteristika ove vrste nasilja na internetu je činjenje tuđih osobnih informacija javnima, tj. nedozvoljeno iznošenje privatnih informacija o drugima u javnost. Informacije koje se odaju su osjetljive, privatne ili ponižavajuće (Popović-Ćitić, 2009)

◆Obmanjivanje koje također uključuje javno objavljivanje privatnih informacija o drugoj osobi ali je naglasak na prevarama koje se koriste kako bi se drugu osobu navelo da otkrije svoje tajne ili određene informacije kojih se srami a zatim se te iste informacije objavljuju i prosljeđuju drugima. Obmanjivanje (trickering) ima sličnosti sa nedozvoljenim priopćavanjem u smislu da je riječ o javnom objavljivanju privatnih informacija o drugoj osobi. Međutim, ono što razlikuje ove dvije kategorije je svrha i način na koji je osoba došla do tih informacija. Dok se u prethodnoj kategoriji radi o dijeljenju informacija koje je napadač stekao dok su on i žrtva imali dobar odnos, u obmanjivanju je naglasak na prevarama koje neko koristi kako bi naveo drugu osobu da mu otkrije tajne ili informacije kojih se stidi te potom objavljuje i prosljeđuje te informacije drugim ljudima. Dakle, zlostavljač namjerno, korištenjem lukavih trikova i obmana, navodi drugu osobu da mu vjeruje te, nakon što dođe do željenih informacije, dijeli ih drugima (Popović-Ćitić, 2009). Na primjer, mladić može nagovoriti djevojku da mu pošalje fotografije seksualne prirode i zatim ih prosljediti svojim prijateljima. Također, jedna djevojka može navesti drugu da joj se povjeri, nakon čega će njihov razgovor pokazati ostatku društva.

◆Isključivanje koje podrazumijeva namjerno izbacivanje iz online grupa ili zajednice što može imati jako intenzivan emocionalni utjecaj. Isključivanje (exclusion) je povezano s označavanjem pripadnosti vlastitoj ili vanjskoj grupi. Podrazumijeva namjerno isključivanje osobe iz neke online grupe ili zajednice. Emocionalni utjecaj isključivanja može biti veoma intenzivan (možemo se samo podsjetiti da je isključivanje jedna od najstrožih kazni u različitim plemenima). Na internetu se isključivanje može pojaviti u online igricama, grupnim blogovima i bilo kojim drugim stranicama koje su zaštićene lozinkom. Također se može pojaviti i u kontekstu slanja instant poruka kroz naglašeno isključivanje nekoga s liste prijatelja. Za tinejdžere, isključivanje s liste prijatelja predstavlja krajnje odbijanje (Willard, 2007). Pojedini autori navode da osobe koje su žrtve online isključivanja pokazuju pad samopoštovanja te da se pridružuju i konformiraju novim, drugačijim grupama od onih kojima su prethodno pripadali (Williams, 2000; prema Popović-Ćitić, 2009).

Pripadnost novim grupama dovodi do ponovnog osjećaja povezanosti s drugima i korisno je zbog ublažavanja negativnih emocija izazvanih isključivanjem. Osim toga, često povezanost s drugom grupom može doprinijeti tome da se žrtva osjeća snažnijom za izvršenje osvete, bilo samostalno ili uz pomoć članova nove grupe (Popović-Ćitić, 2009).

◆Uhođenje koje uključuje neželjeno i kontinuirano praćenje osobe. Također se može odnositi na neprestano pokušavanje uspostavljanja neželjenog kontakta. Karakterizira ga konstantno slanje štetnih poruka koje su zastrašujuće i uvredljive te uključuje i prijetnje. Uhođenje i proganjanje u virtualnom svijetu (cyberstalking) uključuje tajno ili otvoreno, kontinuirano, ali neželjeno praćenje određene osobe, koje se može odnositi i na neprestano pokušavanje uspostavljanja i nastavljanja neželjenog kontakta. Karakterizira ga slanje štetnih poruka koje uključuju prijetnje te su zastrašujuće ili pretjerano uvredljive. Linija koja dijeli uznemiravanje i uhođenje nije u potpunosti jasna. Mogući indikator da je linija pređena je kada se žrtva počne bojati za svoju sigurnost i dobrobit. Izravno proganjanje se gotovo uvijek odvija putem privatnih kanala komunikacije. Ponekad će počinitelj koristiti anonimna sredstva za komunikaciju sa svrhom sakrivanja identiteta. Neizravno proganjanje uključuje komunikaciju s drugima s namjerom ocrnjivanja žrtve ili dovođenje žrtve u nesigurnu, opasnu situaciju. Ovakvo ponašanje se preklapa s ranije spomenutim klevetanjem i lažnim predstavljanjem. Ukratko, ova vrsta uhođenja podrazumijeva lažne objave na web-stranicama, krađu identiteta osobe ili podataka, špijuniranje i praćenje osobnog kompjutera i korištenje interneta. Ponekad se prijetnje mogu prenijeti u fizičke prostore.

Može se zaključiti kako vršnjačko virtualno nasilje uključuje korištenje svih vrsta uređaja i tehnologija koje omogućuju komunikaciju s drugima, a neke od njih su: mobiteli, elektronska pošta, video kamere i određene internetske stranice na kojima se mogu dijeliti ili slati uznemirujuće poruke drugoj osobi.

„Autori upozoravaju kako je vršnjačko elektroničko nasilje zapravo puno opasnije od tradicionalnog elektroničkog nasilja jer im je identitet sakriven i imaju podršku gomile i radi toga osobe su sklonije učiniti određene neprimjerene stvari koje ne bi bili spremni učiniti drugoj osobi „licem u lice“.,¹⁸

¹⁸ Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). Nasilje nad djecom i među djecom. „NAKLADA SLAP“, 10450 Jastrebarsko, Dr. Franje Tuđmana 33.

3.6. Nasilnici na internetu

Najraširenije pitanje koje se tiče nasilnika na internetu je ono o spolu i dobi istih. Sprovedena su brojna istraživanja sa svrhom utvrđivanja jesu li nasilnici češće muškog ili ženskog spola te kakve su razlike s obzirom na dob. Međutim, konzistentnih nalaza nema. Neka istraživanja su pokazala veću uključenost muškog spola u nasilje na internetu, druga veću uključenost osoba ženskog spola, a ostala nisu pronašla spolne razlike. Slični nalazi dobiveni su i za dob. Određene studije pokazale su da je nasilje na internetu u pozitivnoj korelaciji s dobi, dok drugi nisu pronašli povezanost ovih dviju varijabli. Međutim, nalazi upućuju na to da uključenost u nasilje na internetu doživljava vrhunac u adolescenciji. U skladu s time, nasilje na internetu dostiže vrhunac u dobi od 10 do 18 godina. Kao što je ranije spomenuto, nasilnici na internetu posvećuju manje pažnje tuđim osjećajima, stoga čine stvari koje nikada ne bi u stvarnom životu. Zbog moguće anonimnosti i udaljenosti od žrtve, nasilnici imaju manji osjećaj odgovornosti, ponašaju se bezobraznije i izražavaju uvredljivije nego što bi to činili u stvarnom životu.

U mnogim je istraživanjima potvrđeno da oni koji vjeruju da je nasilje prihvatljivo i podržavaju takve stavove imaju veću vjerojatnost da se uključe u tu vrstu nasilja. Nadalje, nasilnici na internetu imaju lošije odnose sa svojim skrbnicima u odnosu na ostale vršnjake. Oni su češće žrtve tradicionalnog nasilničkog ponašanja, češće se upuštaju u delikventno ponašanje i češće koriste internet. Mnogi od njih sebe ne vide kao nasilnike već kao oprezne osobe koje štite prijatelja koji je žrtva napada. Dakle, za one koji zlostavljaju druge na internetu veća je vjerojatnost da su uključeni u tradicionalno nasilje, bilo kao nasilnici ili kao žrtve. Sugerirano je da tradicionalni nasilnici mogu koristiti virtualnu okolinu kako bi maksimalizirali štetu koju uzrokuju. Neki autori sugeriraju da žrtve tradicionalnog nasilja postaju nasilnici na internetu zbog osvete ili koriste taj oblik nasilja kao kompenzaciju za osjećaj nesposobnosti uzvraćanja i suprotstavljanja u tradicionalnom nasilju. Narušena porodična dinamika, nedostatak emocionalne topline od strane roditelja i nedostatak nadzora također utječu na vjerojatnost uključivanja u nasilje na internetu. Obitelji koje koriste nasilje kao sredstvo u svojim vezama uče djecu da je nasilje prihvatljiv način odnošenja s drugima. Obiteljsko nasilje pokazuje da je svijet opasan i da je način preživljavanja taj da „napadneš prvi“.

Osim toga, vrlo je vjerovatno da roditelji mladih koji su uključeni u nasilje na internetu neuspješno nadgledaju i neuspješno postavljaju ograničenjama korištenje interneta njihovog djeteta i da je ovaj neuspjeh u obraćanju pozornosti rezultirao u štetnom i agresivnom ponašanju na internetu.

Stupanj u kojem online ponašanje mladih koji su uključeni u nasilje na internetu imitira vrijednosti ili agresiju uobičajenu u kući i je li takvo online ponašanje u skladu s tim vrijednostima je trenutno nepoznato i vjerovatno varira. Neki autori su pokazali da postoji pozitivna povezanost između izloženosti anti-socijalnom sadržaju u medijima i nasilja na internetu. Samo anti-socijalno ponašanje kod tinejdžera, također predviđa nasilje na internetu. Online nasilnici češće pokazuju ponašanja kojima se krše pravila (npr. uništavanje imovine, konzumiranje cigareta, alkohola i droga). Osim što izražavaju delikventno i agresivno ponašanje, nasilnici će pokazivati i poteškoće u socijalizaciji te češće imaju historiju seksualnog zlostavljanja.

„Često se proučava i samokontrola kod osoba uključenih u nasilje na internetu. Slaba samokontrola se uobičajeno definira kao nesposobnost pojedinca da se kratkoročno ili dugoročno suzdrži od činjenja nasilja ili nekih drugih nepoželjnih oblika ponašanja. Samokontrola može utjecati na donošenje racionalnih odluka i doprinijeti različitim devijantnim ponašanjima u virtualnom svijetu. Budući da osobe niske samokontrole pokazuju manje empatije, lako se frustriraju i razljute, imaju mentalitet "ovdje i sada", fokusiraju se na kratkoročna zadovoljstva zanemarujući posljedice, a rezultat toga je nedostatak socijalne podrške i rizik za počinjenje nasilja, ali i povećana osjetljivost na viktimizaciju. Uz to, samokontrola ima posredne učinke na rizične načine života, primjerice druženje sa sličnim vršnjacima koji nisu skloni mijenjanju svojih rutinskih navika, što povećava šanse da počine nasilje. Učestalost komunikacije s vršnjacima koji podržavaju slične aktivnosti u virtualnom svijetu, koji se oslanjaju na anonimnost pa su nasilni i prema poznanicima iz stvarnog i virtualnog okruženja, povećava vjerojatnost da budu počinitelji elektroničkog nasilja.“ (Bossler i Holt, 2010; prema Bilić, 2014).

3.7. Žrtve nasilja na internetu

Postoje određeni faktori rizika i za žrtve nasilja na internetu. Prije svega, otvoreni računi na različitim internetskim stranicama, korištenje YouTube-a, chatsoba, blogova i sl. povećava vjerovatnost da će osoba biti uključena u elektroničko nasilje. Osim toga, značajnu ulogu ima i volja, odnosno spremnost da se na internetu otkriju informacije o sebi. Nadalje, mnogi autori navode kako će pretile osobe pokazivati više ovih rizičnih faktora i češće biti meta nasilja na internetu. Također, mnoga istraživanja pokazuju vezu između nasilja na internetu i tradicionalnog vršnjačkog nasilja. Otprilike polovica žrtava online nasilja, također su bile meta tradicionalnog nasilja. Žrtve online nasilja su uglavnom nepopularnije, izoliranije, depresivnije, uznemirenije i bojažljivije od svojih vršnjaka. Oni koji su pod rizikom vjerovatnije će tražiti prihvaćanje i pozornost na internetu, više će biti podložni manipulaciji, manje osjetljivi na sigurnosne poruke na internetu, manje otporni izlasku iz teških situacija, manje sposobni ili voljni osloniti se na svoje roditelje za pomoć, te je manje vjerovatno da će izvijestiti odraslu osobu o opasnoj online situaciji. Nasilje putem interneta može uzrokovati značajne emocionalne i psihosocijalne štete. Žrtve često doživljavaju depresiju, anksioznost, nisko samopoštovanje, zdravstvene tegobe i socijalnu anksioznost. Učenici koji su žrtve nasilja na internetu vjerovatnije će izbjegavati školu i imati slabiji akademski uspjeh, a češće će konzumirati drogu i alkohol (Benzmiller, 2013).

Osim depresije, emocionalni odgovori žrtava nasilja preko interneta uključuju ljutnju, frustraciju, ranjivost i strah. Ljutnja je u prosjeku najčešća emocija koja se kod njih javlja, a može se objasniti socijalno-funkcionalnim gledištem o emocijama koje kaže da je ljutnja reakcija na narušenu autonomiju i nepoštivanje osobnih prava ili slobode pojedinca te služi kao snažna reakcija kojom bi se minimalizirala opasnost kada se radnja odražava negativno na pojedinčev pojam o sebi. Za žrtve nije neuobičajen i manjak osjećaja stida (u odnosu na žrtve tradicionalnog nasilja) što se može objasniti činjenicom da žrtve nisu suočene licem u lice s nasilnikom što ih može zaštititi od te emocije. Sram je socijalno-moralna emocija koja, još od razdoblja ranog djetinjstva, zahtijeva prisutnost drugih ljudi kako bi se manifestirala. Izostanak ove emocije može biti upravo zbog odsustva direktne nazočnosti drugih osoba.

(2009; prema Bauman, 2013) žrtve često osjećaju i snažan strah i osjećaj bespomoćnosti. Smanjen osjećaj samopoštovanja, beznade i depresija nerijetko prelaze u suicidalne misli i počinjenje suicida kao ekstremu posljedicu ove vrste nasilja. Neki su adolescenti osjetljiviji na slučajeve i učinke nasilja na internetu od drugih. Adolescenti koji su socijalno dobro prilagođeni i imaju zdrave vršnjačke i obiteljske odnose za podršku vjerovatnije će biti bolji u donošenju odluka i imati razvijenije vještine suočavanja. Oni su obično bolje osposobljeni ignorirati ili učinkovito opovrgnuti internetsko zlostavljanje i manje je vjerovatno da će eskalirati situaciju kroz osvetu. U suprotnosti s time, manjak podrške može predstavljati dodatnu opasnost za žrtve jer može dovesti do socijalnog isključenja, što dodatno pojačava patnje žrtve.

Osjetljivi adolescenti tendiraju imati vještine suočavanja sa stresom, loše odnose, probleme s mentalnim zdravljem i porodične poteškoće. Neki se adolescenti uključuju u nasilje putem interneta, kao agresori ili žrtve, zbog akutnih epizoda emocionalnog stresa, poput prekida romantične veze. Neki autori navode da posljedice nasilja na internetu mogu biti štetnije od tradicionalnog vršnjačkog nasilja. Razlog tomu može biti javno objavljivanje uvredljivih komentara i šira publika koja svjedoči nasilju, anonimnost zlostavljača, trajnost i snaga pisane riječi ili postavljene slike, sposobnost napadača da zlostavlja žrtvu 24 sata dnevno kao i nemogućnost bijega žrtve. Znakovi koji mogu upućivati na zlostavljanje uključuju izbjegavanje korištenja osobnog laptopa, mobitela i ostalih tehnologija, pokazivanje stresa kada se primi poruka, e-mail i sl., povlačenje iz interpersonalnih odnosa, izbjegavanje odlaska u školu, izbjegavanje razgovora o upotrebi računala, često izražavanje negativnih emocija, uključujući tugu, ljutnju, frustraciju, smanjenu toleranciju i brigu, pad u akademskom uspjehu te smetnje u spavanju i hranjenju.

3.8. Posljedice doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta

Postoje određeni znakovi prepoznavanja cyberbullying-a ali ih je teže uočiti nego kod drugih oblika nasilja. Neki od najčešćih znakova koji mogu upozoriti na to da je neko izložen nasilju putem interneta su: *depresija, anksioznost, socijalna izolacija, uznemirenost nakon korištenja računala ili mobitela, manjak samopoštovanja, lošiji školski uspjeh i narušeno zdravlje*. Posljedice koje se najčešće spominju su nisko samopoštovanje, suicidalne misli, strah, frustracija i depresivnost, a uz njih još se spominju i depresija i anksioznost i kao najekstremnija posljedica pojavljuje se suicid.

Elektroničko nasilje može ostaviti više posljedica od tradicionalnog nasilja iz tog razloga jer se može pojaviti u bilo koje vrijeme i bilo gdje u virtualnom svijetu. Kao što je već u prethodnim poglavljima navedeno, osobe koje doživljavaju elektroničko nasilje ne mogu pronaći mir ni u vlastitoj kući i njihovo zlostavljanje može trajati 24 sata bez prestanka. Dakle, negativne posljedice kao što su anksioznost, depresija ili smanjeno samopoštovanje mogu biti teže i uz to mogu i trajati duže.

Također, sadržaj koji je uvredljiv i ponižavajući za osobu može vidjeti velik broj ljudi u kratkom vremenu i to može dovesti do daljnjeg zlostavljanja putem interneta od strane osoba koje nisu u izvornom odnosu sa žrtvom. U obzir bi svakako trebalo uzeti i činjenicu kako neprimjereni sadržaji mogu trajno ostati online te pratiti osobu tijekom cijeloga života. Sama činjenica da je uvredljivi sadržaj vidio veliki broj ljudi, koji također mogu biti uključeni u elektroničko nasilje, žrtvu će učiniti bespomoćnom. Nadalje, ukoliko se osobu uživo verbalno napadne ona vrlo vjerojatno neće zapamtiti svaku riječ upućenu od nasilnika, ali u slučaju pisanja poruke uz pomoć komunikacijske tehnologije, napadnuta osoba svaki dan iznova može pročitati šta je nasilnik napisao.

3.9. Prevencije cyberbullying-a

Za prevenciju nasilja na internetu bitno je uključiti sve ljude iz okoline, kako obitelj i prijatelje, tako i učitelje i učenike u školama. Istraživanja pokazuju da postoji nekoliko područja koja su se pokazala uspješnima u smanjivanju nasilja.

„Podizanje svijesti o postojanju problema je jedan od prvih koraka u bilo kojem programu prevencije. Poteškoće često stvara negiranje postojanja bilo kakvog oblika nasilja. Uz to, postoje mitovi o zlostavljanju koji se neprestano ponavljaju i na koje se treba osvrnuti. Iako je opće mišljenje nastavnika o nasilju preko interneta to kako ono ne osnažuje djecu, kako ima dugoročne negativne posljedice te kako ne priprema učenike na život, postoje i nastavnici suprotnog mišljenja koji smatraju da je nasilje preko interneta dobro za djecu jer ih može osnažiti. Za uspješnost prevencije ključno je da učitelji, roditelji i učenici postanu svjesni nasilja koje je prisutno. Nastavnicima, ali i ne-nastavničkom osoblju, su potrebna kontinuirana profesionalna usavršavanja i informativni treninzi pomoću kojih će dobiti više informacija o prirodi nasilja na internetu i posljedicama do kojih dovodi. Roditeljima je bitno objasniti metode nasilja na internetu te ih uputiti na obraćanje pažnje mogućih slanja poruka usred noći pod pokrivačem, slanja uvredljivih e-mailova s računala i posjećivanje opasnih internetskih stranica. Razgovor roditelja i nastavnika s učenicima o ovom problemu je neizostavan.“¹⁹

Nalazi jednog istraživanja upućuju na to da odrasli imaju vrlo malo znanja o online aktivnostima učenika. Škole bi trebale provoditi radionice sa svrhom podizanja svijesti o nasilju u stvarnim životnim situacijama te se dijelom usmjeriti i na nasilje putem interneta. U sprječavanju nasilja na internetu izrazito su bitna i školska pravila. Svaka škola mora razraditi svoj plan djelovanja. Proces stvaranja vlastitog načina borbe protiv nasilja gotovo jednako je važan kao i sam rezultat koji se želi postići. Svaka škola mora imati jasno određena pravila koja ne dopuštaju nasilje i trebala bi aktivno promicati svijest o kaznama za cyberbullying. Da bi zlostavljanje prestalo, postavljena pravila moraju se primjenjivati svakodnevno (Buljan-Flander, 2008).

¹⁹ Buljan-Flander, G., Karlović, A., Ćosić, I. (2004). Izloženost djece zlostavljanju putem interneta. *Medix*, 54/55(10), 159-161

Nadalje, istraživanja pokazuju da se najveći broj ponašanja karakteriziranih kao zlostavljanje i izlaganja neprimjerenim sadržajima na internetu dogodio dok odrasli nisu obraćali pažnju na ono što djeca rade. Iz ovog razloga, osobni laptop trebalo bi biti u dnevnoj sobi gdje je lakše nadzirati aktivnosti djece.

Budući da na taj način roditelj može lakše u bilo kojem trenutku provjeriti što dijete radi na kompjuteru, djeca će teže ući u potencijalno rizičan razgovor sa strancem u chat sobi ili tražiti pristup eksplicitnim seksualnim sadržajima. Roditelji često imaju previše obaveza i problema, zbog čega su u neprestanoj žurbi te posvećuju premalo pozornosti i vremena svojem djetetu i premalo nadziru kako ono provodi svoje slobodno vrijeme. To ostavlja prostor u kojem se dijete može upustiti i u neke ugrožavajuće ili opasne aktivnosti. Već samo postavljanje jasnih pravila i granica daje djetetu osjećaj sigurnosti i zaštićenosti te smanjuje vjerojatnost da će se dijete naći u potencijalno opasnoj situaciji. Dakle, kod kuće roditelji trebaju postavljati granice i pravila pri korištenju kompjutera/mobitela jednako kao što to rade za druge oblike dječjeg ponašanja. Škole mogu pomoći roditeljima u postizanju toga te im savjetovati da razgovaraju s mladima o tehnologiji. Tako će mladi shvatiti da i odrasli znaju ponešto o tehnologiji, te da im se mogu obratiti za pomoć kad im je potrebna.

„Danas čak postoje programi koji roditeljima nude "virenje preko ramena", odnosno prikaz djetetova ekrana na vlastitom. Iako malo ekstremniji način praćenja onoga što dijete čini i koje stranice posjećuje, čini se da su određeni roditelji oduševljeni ovom idejom. Za kraj, promatrači, najčešće vršnjaci, igraju važnu ulogu u stalnom ponavljanju vršnjačkog nasilja. S njima treba raditi na empatiji i razvijanju suosjećanja tako da obavijeste odraslu osobu o nasilnom ponašanju, a ne da šutnjom odobravaju ono što se događa. Programi za pomoć vršnjacima podržavaju uzajamno pomaganje u školi. Nastavni programi koji se sastoje od direktnog poučavanja vrijednosti, vježbanja empatije i upotrebe priča i drama, te od izravnog učenja o neprikladnom ponašanju, bi mogli pridonijeti smanjivanju broja slučajeva nasilja preko interneta.“²⁰

²⁰ Buljan-Flander, G. (2008). Nasilje preko interneta –Cyberbullying, preuzeto 15.5.2021. s (<http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta>)

„Nasilje na internetu je kažnjivo zakonom, bilo da je riječ o uvredi, kleveti, prijetnji, iznošenju osobnih ili obiteljskih prilika. Zakonom je kažnjiva i svaka vrsta seksualnog uznemiravanja preko interneta. Međutim, ako je zlostavljač osoba mlađa od 14 godina, smatra se djetetom i nije kazneno odgovorna, što znači da se ne može kazneno ni prekršajno goniti, ne može se tužiti, ni kazniti. U tom slučaju policija, ako se radi o kaznenom djelu, obavještava Centar za socijalni rad koji provodi postupak.

Osobe od 14 do 16 godina smatraju se mlađim maloljetnicima i, ako se utvrdi da su počinili kažnjivo djelo, mogu im se izreći odgojne mjere, i to disciplinske mjere, mjere pojačanog nadzora i zavodske mjere. Maloljetnici u dobi od 16 do 18 godina smatraju se starijim maloljetnicima i njima se uz odgojne mjere može izreći i kazna maloljetničkog zatvora.“²¹

²¹ Buljan-Flander, G. (2013). Istraživanje: Koliko vremena i uz koje rizike djeca provode vrijeme na internetu i Facebooku, preuzeto 15.5.2021. s (<http://dobarzivot.net/obitelji/istrazivanje-koliko-vremena-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu>)

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE I ANALIZA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Da bismo potvrdili ili opovrgnuli postavljene hipoteze s početka završnog rada, sproveli samo anketu koja predstavlja empirijski dio rada, jednostavnije rečeno iskustvenu provjeru naših pretpostavki. U nastavku ćemo detaljno obrazložiti odgovore ispitanika na postavljena pitanja.

4.1 Uzorak

Empirijski dio istraživanja podrazumijevao je sprovođenje istraživanja na odgovarajućem uzorku. Prikupljanje podataka je vršeno uz pomoć anketnog upitnika, koji se sprovodio putem Google forme, online. Uzorak za istraživanje je stratificirani i prigodni uzorak koji sadrži ukupno 123 ispitanika različite životne dobi. Uzorkom su obuhvaćena 17,9% muškaraca i 82,1% žena. Raspon dobi se kreće od 0 do 50 i više godina starosti, s obzirom na to da se radi o istraživanju koje obuhvata sve društvene grupe. Posebnu pažnju posvetili smo tome da uzorak bude reprezentant populacije, odnosno da odgovara problemu istraživanja. Dakle, izabrani su članovi populacije koji su značajni za svrhu istraživanja. Istraživanje je sprovedeno u periodu od 31.05.2021. do 31 .08. 2021. godine, dakle anketa se popunjavala tri mjeseca.

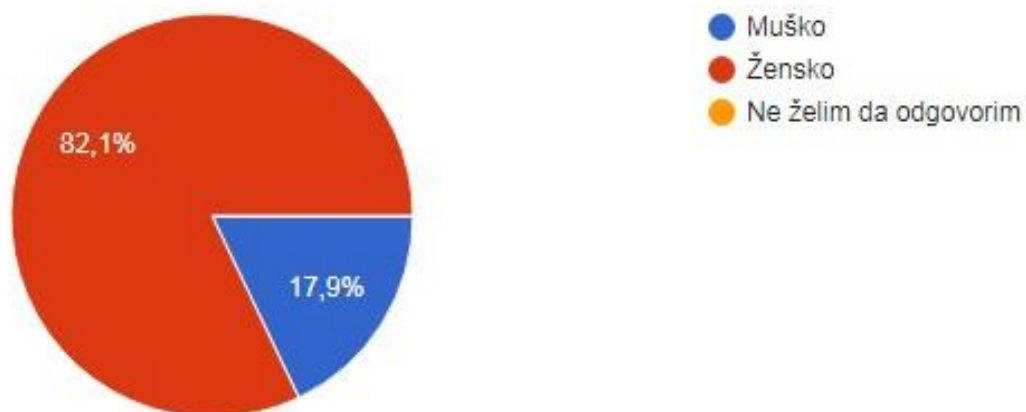
4.2 Opis primjenjene metodologije

Sprovedeno empirijsko istraživanje imalo je karakter prosječnog istraživanja. Podaci su prikupljeni uz pomoć anketnog upitnika koji se sastojao od četiri sekcije. Prva sekcija odnosila se na objašnjenje samog upitnika. Navedeno je da je istraživanje dobrovoljno i anonimno, te da će uvid u podatke imati samo autor istraživanja. Pored toga ispitanicima je objašnjeno na koji način će popunjavati anketu. I naravno, navedeno je ko sprovodi istraživanje, koji je cilj istraživanja i u koju svrhu se sprovodi istraživanje. Druga sekcija nosi naziv “Socio-demografska pitanja” i kako nam samo ime kaže, pitanja se odnose na podatke o ispitaniku, a to su spol i dob. Treća sekcija nosi naziv “Upućenost u cyberbullying ” u kojoj smo nastojali saznati kako društvo uopće percipiraju nasilje putem interneta. Posljednja, odnosno četvrta sekcija nosi naziv “Osobna iskustva u vezi s cyberbullyingom” gdje smo nastojali ispitati koliko su ispitanici ankete zaista skloni cyberbullying-u.

4.3 Rezultati ankete

Spol

123 odgovora

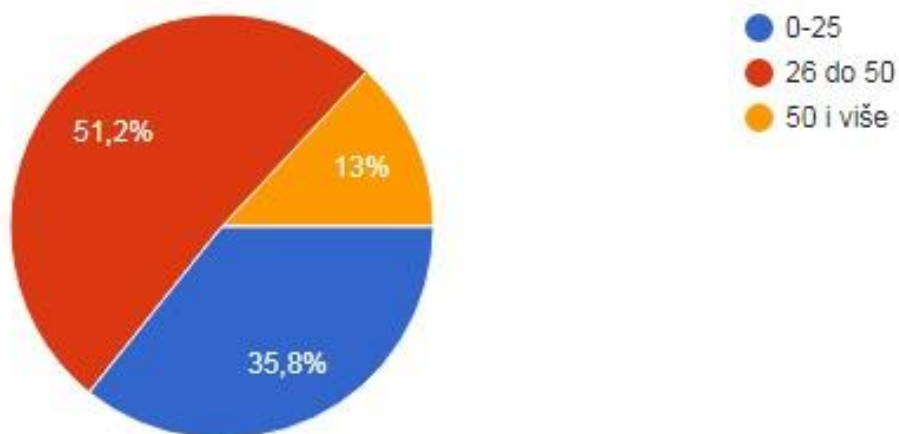

Grafikon 1: Spol

Na grafikonu 1 predstavljen je odgovor na prvo pitanje ankete koje je dio druge sekcije pod nazivom “socio-demografska pitanja”. To pitanje se odnosilo na spol ispitanika. Po ovom grafikonu pokazano je da je ovoj anketi pristupilo više ženske populacije u odnosu na mušku populaciju. Ako to gledamo u postotcima 82,1% ispitanika je ženskog spola, 17,9% ispitanika je muškog spola.

Dob

123 odgovora

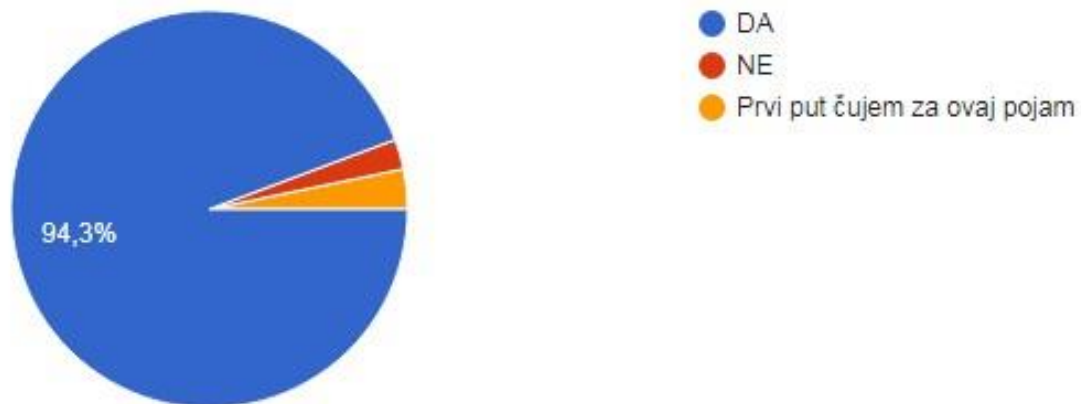

Grafikon 2: Dob

Na grafikonu broj 2 prikazali smo dob naših ispitanika. Ispitanici su mogli odabrati tri opcije. S obzirom na to da se istraživanje odnosilo na pripadnike svih društvenih grupa oni su mogli odabrati opciju od 0 do 25 godina i to su ispitanici među kojima su i maloljetne osobe i koji još uvijek idu u osnovnu i srednju školu, zatim od 26 do 50 godine, u većini slučajeva to su osobe koje studiraju, i posljednja opcija je od 50 i više, u veći slučajeva to su osobe koje se već nalaze na tržištu rada i imaju neka iskustva. Na prvi odgovor imamo procenat od 35,8%. Populacija od 26 do 50 godina je bila najbrojnija i njen procenat iznosi 51,2%. I posljednji procenat od 13% pripada populaciji od 50 godina i više.

Da li znate šta je to Cyberbullying tj nasilje putem interneta ?

123 odgovora

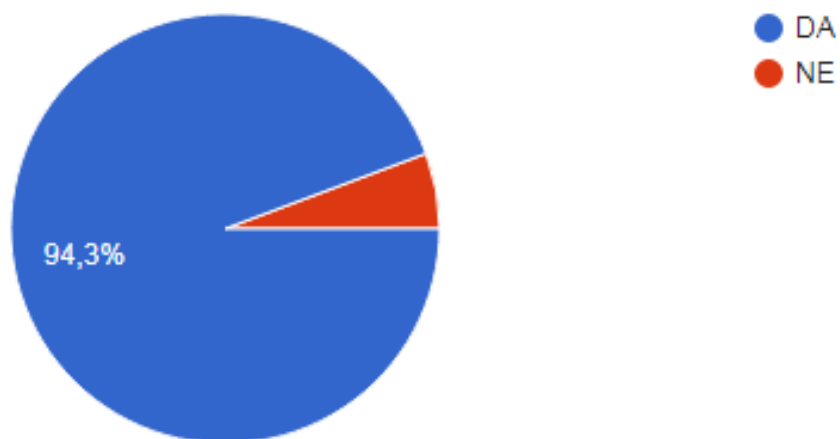

Grafikon 3: Da li znate šta je to Cyberbullying tj nasilje putem interneta ?

Grafikon broj 3 odnosi se na pitanje o tome da li ispitanici ankete znaju šta je to cyberbullying tj nasilje putem interneta. Na ovo pitanje najviše njih, čak 94,3% je odgovorilo sa DA, što znači da su upućeni u ovaj pojam. 2,4% ispitanika je odgovorilo sa NE i 3,3% ispitanika je odgovorilo da prvi put čuje ovaj pojam. Iz ovih rezultata možemo zaključiti da većina svih društvenih grupa u Bosni i Hercegovini zna šta znači pojam cyberbullying tj nasilje putem interneta.

Da li imate profil na nekoj od društvenih mreža ?

123 odgovora

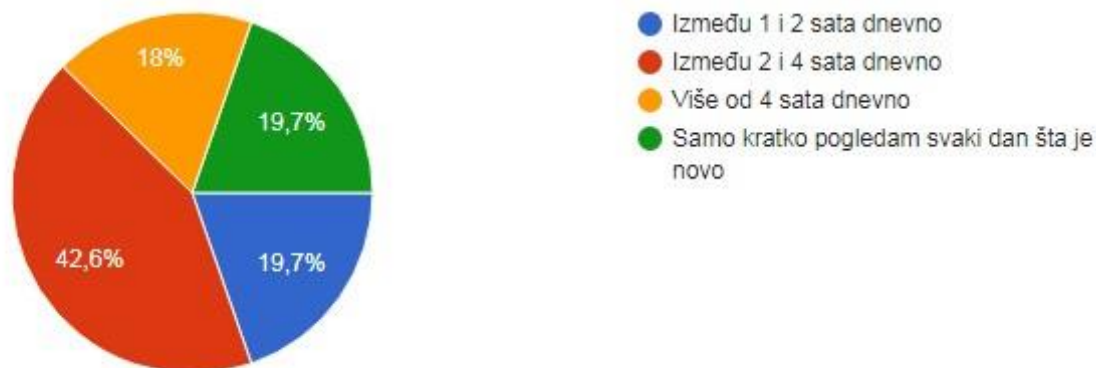

Grafikon 4: Da li imate profil na nekoj od društvenih mreža ?

Grafikon broj 4 odnosi se na pitanje o tome da li ispitanici ankete imaju profil na nekoj od društvenih mreža ? Na ovo pitanje najviše njih, čak 94,3% je odgovorilo sa DA, što znači da imaju neki od profila na društvenim mrežama. 5,7% ispitanika je odgovorilo sa NE. Iz ovih rezultata možemo zaključiti da većina svih društvenih grupa u Bosni i Hercegovini posjeduje profil na nekoj od društvenih mreža.

Koliko vremena provodite na društvenim mrežama ?

122 odgovora

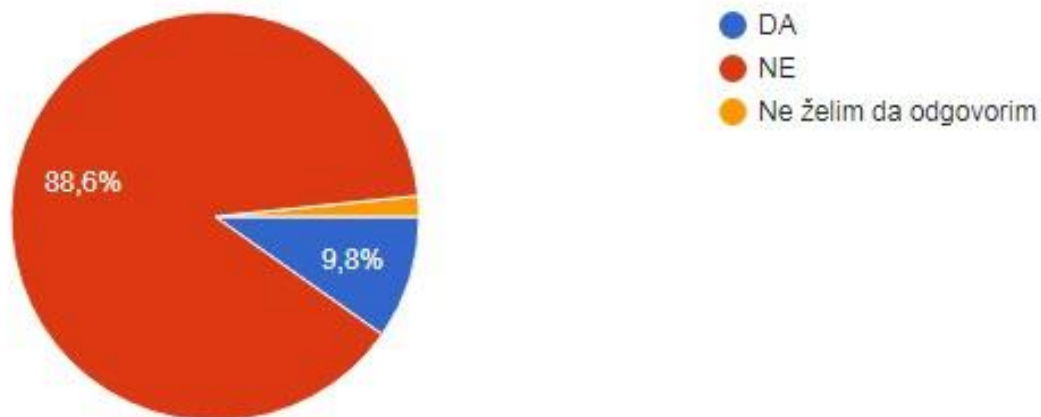

Grafikon 5: Koliko vremena provodite na društvenim mrežama ?

Grafikon broj 5 odnosi se na pitanje o tome koliko ispitanici provode vremena na društvenim mrežama. Kao što vidimo dominira crvena boja, po tome možemo zaključiti da većina naših ispitanika, tačnije 42,6% provodi između 2 i 4 sata dnevno na društvenim mrežama. Nakon toga slijedi jednak postotak od 19,7% onih koji svoje vrijeme na društvenim mrežama koriste između 1 i 2 sata dnevno ili samo kratko pregledaju svaki dan šta ima novo. U postotcima 18% ispitanika odgovorilo je da više od 4 sata dnevno provode na društvenim mrežama. Iz navedenih odgovora možemo zaključiti da ispitanici itekako provode svoje slobodno vrijeme koristeći neke od društvenih mreža. Ove odgovore možemo povezati sa prethodnim pitanjem u kojem je veliki broj ispitanika naveo da posjeduje profil na nekoj od društvenih mreža.

Da li ste nekada bili/la žrtva nasilja putem interneta ?

123 odgovora

Grafikon 6: Da li ste nekada bili/la žrtva nasilja putem interneta ?

Na grafikonu broj 6 prikazani su odgovori ispitanika koji se odnose ličnih odgovora. Na grafikonu možemo uočiti da dominira odgovor NE s čak 88,6% od ukupnog broja ispitanika, zatim slijedi postotak od 9,8% za odgovor DA. Nešto manje procenata zabilježio je tzv. neutralni stav tj ne želim da odgovorim s 1,6% od ukupnog broja ispitanika. Iz zabilježenih odgovora možemo zaključiti da većina ispitanika nikada nije bila žrtva nasilja putem interneta. Dakle, povezano sa prethodnim pitanjima gdje većina ispitanika zna šta je to cyberbullying i posjeduje profil na nekoj od društvenih mreža ovi rezultati nam govore da ipak je manji broj onih koji su bili žrtva nasilja putem interneta. Brojna istraživanja su pokazala da uslijed ekonomskih, socijalnih, psihičkih kriza dolazi do povećavanjacyberbullying-a, a svima je poznato da su upravo mladi ti koji najviše bivaju pogođeni ovim krizama budući da se nalaze u riziku i prelaznom periodu od mladih ka odraslosti.

Sljedeće pitanje odnosilo se na prethodno tj nastavlja se. Ono je glasilo: „*Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje DA, zbog čega ste bili žrtva nasilja putem interneta ?*“

Ispitanici su mogli slobodnom voljom odgovoriti ili ne odgovoriti na pitanje. U nastavku ove analize predstavljamo njihove odgovore:

- Zbog izgleda
- Ne želim da kažem, privatna stvar
- Neprikladni komentari vezani za moj fizički izgled, koje neki pripadnici muškog spola smatraju komplimentom i uobičajenim načinom komunikacije
- Zbog laznog predstavljanja, osoba sa suprotne strane je krila svoj pravi identitet. Mislim da to spada pod cyberbullying takodjer
- Ismijavanje mene putem komentara, hakiranje profila
- Općenito kanali, tj. aplikacije socialnih mreža nemaju nikakav vid provjere osoba koje pristupaju istima, te zbog toga je danas svima dostupna (kriminalcima, pedofilima itd.) koji najčešće, kao i u mom slučaju mogu da se obraćaju drugima na "ružan" način
- Postavljanje sadržaja na društvene mreže
- Jer mnogi i ne znaju da su bili zrtve cyberbulling, a na drugoj strani pojedinci nisu svjesni sta je sve cyberbulling
- Vjera,nacija i spol
- Vulgarne poruke dobijala s laznih profila „²²

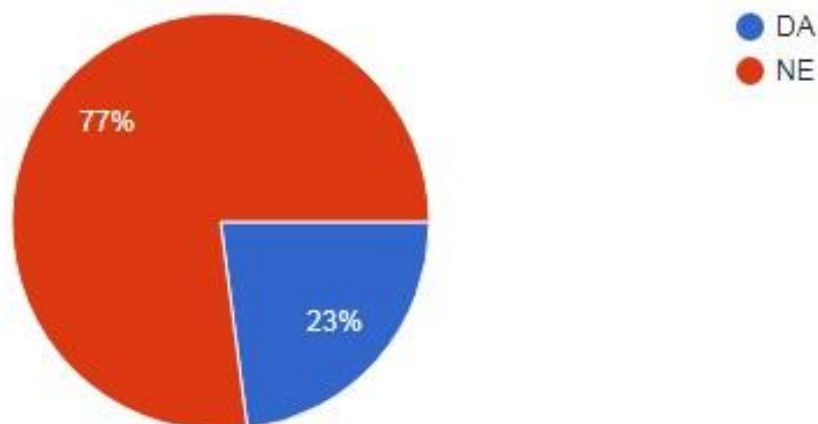
Iz ovih odgovora možemo zaključiti da su ispitanici iz različitih načina bile žrtva nasilja putem interneta što je i očekivano jer se ova navedena ponašanja vežu upravo za sve društvene grupe.

²²

https://docs.google.com/forms/d/1RvCG332S5xSG8Y4ilvni7Kj9_BuaybDFP9gDh1KRRho/edit#responses

Da li poznajete nekoga ko je bio/la žrtva Cyberbullyinga ?

122 odgovora

Grafikon 7: Da li poznajete nekoga ko je bio/la žrtva Cyberbullying-a ?

Sljedeće pitanje odnosilo se na poznavanje nekoga ko je bio/la žrtva nasilja putem interneta tj cyberbullying-a. Na ovom grafikonu možemo uočiti dva dominantna odgovora. Svakako je dominantniji odgovor koji se odnosi na to da ispitanici ove naše ankete ne poznaju osobu koja je bila žrtva nasilja putem interneta. Ovaj odgovor zabilježilo je više od polovine naših ispitanika, tačnije 77% od ukupnog broja ispitanika. Nakon toga slijedi odgovor da njih čak 23% ispitanika ipak poznaje neku osobu koja je nažalost bila žrtva cyberbullying-a. Iz ova dva odgovora možemo zaključiti da naši ispitanici u većini ne znaju iz svoje okoline osobu koja je bila žrtva cyberbullying-a tj nasilja putem interneta.

Sljedeće pitanje odnosilo se na prethodno tj nastavlja se. Ono je glasilo: „*Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje DA, zbog čega je taj pojedinac bio/la žrtva nasilja putem interneta ?*“

Ispitanici su mogli slobodnom voljom odgovoriti ili ne odgovoriti na pitanje. U nastavku ove analize predstavljamo njihove odgovore:

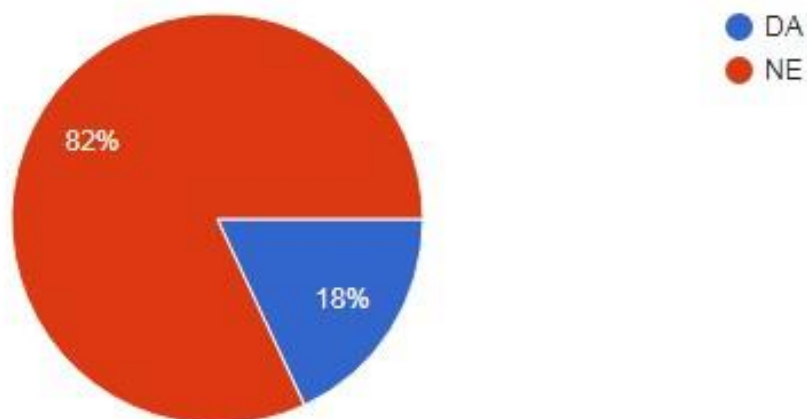
- Zbog fizičkog izgleda
- Zbog bivšeg momka, iznio je detalje javno i time postaknuo javnu kritiku
- Konstantno uznemiravanje i prijetnje putem društvenih mreža
- Bio je seksualno uznemiravan porukama i fotografijama, a potom mu je prijećeno objavljivanjem komunikacije
- Zanimanja u slobodnom vremenu, ponasanju, stidljivosti, fizickog izgleda.
- Zato sto su je drugarice ismijavale jer su bile ljubomorne.
- Zbog neprimjerenog sadržaja koji je pojedinac slao prijateljima na društvenim mrežam
- Zdravstveno znanje
- Zbog ljubomore i zavisti
- Djevojčice, zbog fotografija koje su objavljivale i slale privatnim porukama. Maloljetne.
- Postavljanje sadržaja na društvene mreže²³

Iz ovih odgovora možemo zaključiti da su žrtve cyberbullying-a zbog različitih faktora koje uključuju psihičke, fizičke pa čak i zdravstvene osobine bile žrtva nasilja putem interneta.

²³ https://docs.google.com/forms/d/1RvCG332S5xSG8Y4ilvni7Kj9_BuaybDFP9gDh1KRRho/edit#responses

Da li znate da li počinioci Cyberbullyinga budu sankcionisani na bilo koji način ?

122 odgovora

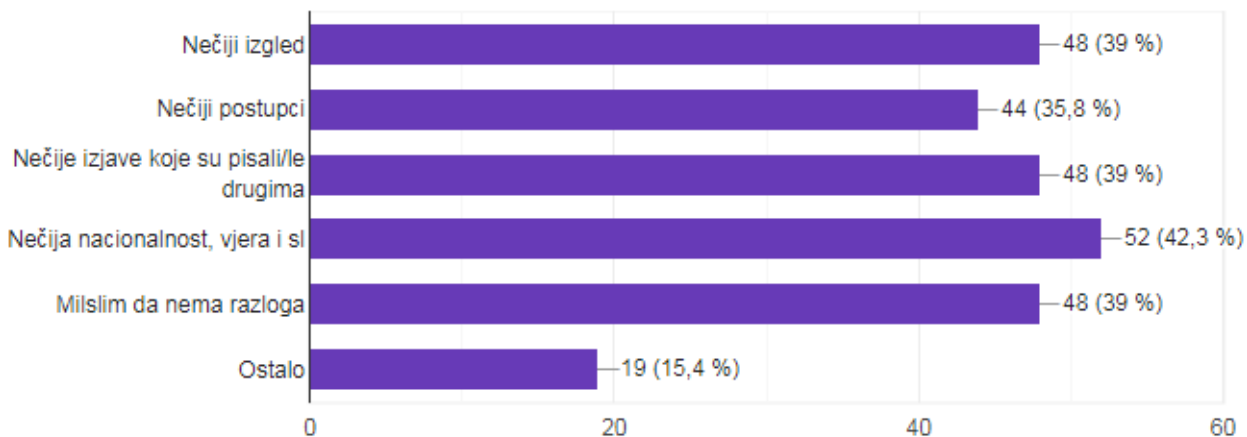

Grafikon 8: Da li znate da li počinioci Cyberbullying-a budu sankcionisani na bilo koji način ?

Sljedeće pitanje odnosilo se na osobno iskustvo vezano za sankcije za osobe tj počinioce cyberbullying-a. Najdominantniji je odgovor zabilježen crvenom bojom gdje ispitanici ne znaju da li počinioci budu sankcionisani za nasilje koje vrše putem interneta. U postotcima je to 82%. Drugi dio ispitanika, tačnije njih 18% je odgovorilo da znaju za sankcije koje budu za počinioce cyberbullying-a. Iz ova dva navedena odgovora možemo zaključiti da većina svih duštvenih grupa koju obuhvata ova anketa ne znaju za sankcije koje slijede za ovakav vid nasilja. Ono što predstavlja problem jeste činjenica da je ovo veoma mali broj za informisanje o ovom vidu kazne tj sankcije.

Po Vašem mišljenju, koji je razlog zašto je neko žrtva Cyberbullyinga ?

123 odgovora

Grafikon 9: Po Vašem mišljenju, koji je razlog zašto je neko žrtva Cyberbullyinga ?

Sljedeće pitanje odnosilo se na to šta po mišljenju ispitanika najveći razlog zašto je neko žrtva cyberbullying-a. Ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora ili dopisati ono što smatraju da najviše utiče na pojavu devijantnih ponašanja, a nisu navedena u anketnom upitniku. Najdominatniji je odgovor „nečija nacionalnost, vjera i slično“ kojeg je označilo čak 42,3% ispitanika, odmah nakon toga slijede tri odgovora koja podjednako imaju procenat od 39% a ona glase “ mislim da nema razloga“ , drugo „nečije izjave koje su pisali/le drugima“ i treće „ nečiji izgled“. Zatim ide 35,8% njih koji su popunili da su to „nečiji postupci“. Njih najmanje tj, 15,4% je smatralo da je neki drugi razlog zašto je neko žrtva cyberbullying-a. Pored navedenih opcija, ispitanici su navodil razloge kao što su: društvo, pritisak vršnjaka, karakter, društvena stanja. Iz svih navedenih odgovora možemo zaključiti da ispitanici smatraju da postoji više razloga zbog čega je neko žrtva nasilja putem interneta. Svima nam je poznato da je svaki vid nasilja opasan. Nažalost, u globalnom društvu u kojem živimo nasilje je doživjelo svoj preobražaj i danas ne predstavlja ono što je bilo ranije, ali njen značaj se nikako ne može umanjiti kada je u pitanju socijalizacija i dobar odgoj koji će svakako imati možda i presudnu ulogu da neku mladu osobu “odvrati” od činjenja cyberbullying-a.

Šta mislite o nasilju putem interneta ?

123 odgovora

Grafikon 10: Šta mislite o nasilju putem interneta ?

Sljedeće pitanje odnosilo se na subjektivni stav ispitanika o nasilju putem interneta. Ovdje su mišljenja poprilično podijeljena pa imamo veoma male razlike u postotcima. Najveći postotak je onaj od 83,7% ispitanika koji se slaže s navedenom tvrdnjom da „bilo kakvo vrijeđanje i nasilje treba kazniti“. Nešto manje njih, tačnije 15,4% se slaže sa tim da „treba paziti koje stranice posjećujemo i sa kim se družimo“. Nakon toga slijedi njih 0,8%, tj jedan od ispitanika koji smatra da „oni koje se vrijeđa su to i zaslužili“. Najmanje je onih tj nema ih nikako koji smatraju da „neke stvari su samo dječija igra“ u postocima to je 0% od ukupnog broja ispitanika. Veliki broj istraživanja pokazala su da nasilje zaista uzrokuje i više nego ozbiljne psihološke posljedice koje se ogledaju u tome što žrtva u stanju beznađa veoma često gubi svoj identitet, pa je samim tim i njeno psihičko i fizičko zdravlje ugroženo.

Da li smatrate da Cyberbullying ostavlja posljedice u vidu socijalne isključenosti, psihičkih i fizičkih nedostataka na pojedinca kao žrtvu ?

123 odgovora

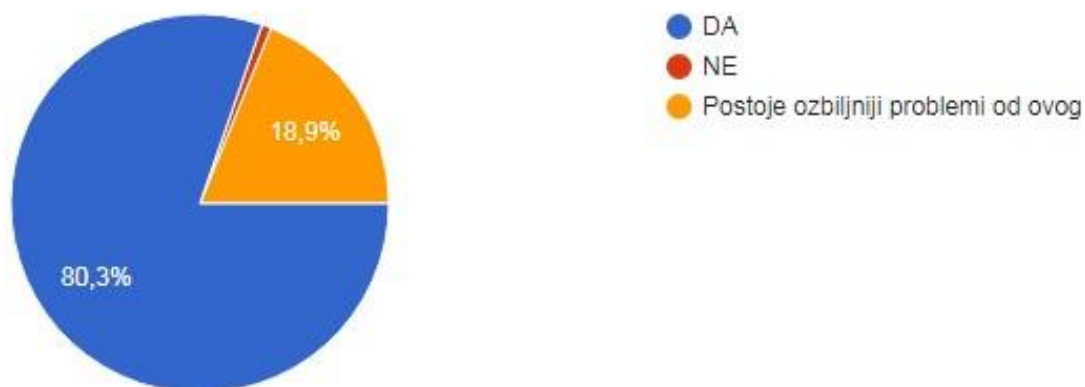

Grafikon 11: Da li smatrate da Cyberbullying ostavlja posljedice u vidu socijalne isključenosti, psihičkih i fizičkih nedostataka na pojedinca kao žrtvu ?

Na ovom grafikonu prikazani su odgovori na pitanje da li je ispitanici smatraju da nasilje putem interneta ostavljaju posljedice u vidu socijalne isključenosti, psihičkih i fizičkih nedostataka na pojedinca kao žrtvu. Pogledamo li prikazani grafikon, možemo uočiti da se skoro svi ispitanici složili kada je u pitanju ovaj stav. Najviša vrijednost odnosi se na odgovor "DA" s 98,4% od ukupnog broja ispitanika. S nešto manjim procentom od 1,6% tačnije dva ispitanika smatraju da posljedica u ovom vidu ne postoji, pa su odgovorili sa „NE“. Treba imati na umu da vršnjaci veoma često mogu imati značajan utjecaj. Možemo zaključiti da su mladi veoma često podložni uticaju drugih osoba iz svog okruženja pa zbog toga veoma često mogu postati dijelom cyber svijeta. Mladi često imaju slabo razvijene veze s izvorima socijalizacije što ih čini dodatno rizičnim da postanu žrtva koje će imati posljedice u vidu socijalne isključenosti, psihičkih i fizičkih nedostataka.

Po Vašem mišljenju, da li je termin Cyberbullying tj, nasilje putem interneta jedan od većih problema današnjeg kako virtualnog tako i fizičkog svijeta ?

122 odgovora

Grafikon 12: Po Vašem mišljenju, da li je termin Cyberbullying tj, nasilje putem interneta jedan od većih problema današnjeg kako virtualnog tako i fizičkog svijeta ?

Sljedeće pitanje odnosilo se na mišljenje ispitanika da li je termin cyberbullying tj nasilje putem interneta jedan od većih problema današnjeg kako virtualnog tako i fizičkog svijeta. Ispitanika koji su istakli da je ovo veliki problem i složili se sa postavljenim pitanjem ima 80,3%, dok 18.9% ispitanika ističe da je ovo nije veliki problem i da postoje ozbiljniji problemi od ovoga. Jedan ispitanik tačnije 0,8% u procentima smatra da ovo uopšte nije problem kako virtualnog tako i fizičkog svijeta. Budući da je u Bosni i Hercegovini, na osnovu istraživanja , objavljeno da je veliki procenat osoba koje su žrtva nekog od oblika nasilja stoga nikako ne treba izostaviti činjenicu da je pojava cyberbullying-a u našoj zemlji itekako prisutna, i nikako ne smije biti zanemarena niti od strane društva, niti od strane nadležnih organa koji su dužni sigurnosnu situaciju držati pod kontrolom i pomoći svakoj osobi tj žrtvi kojoj je pomoć potrebna.

5. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Nasilje putem internetu postalo je ozbiljan problem na globalnoj razini. Razvojem digitalne tehnologije i mogućnošću pristupa internetu na bilo kojem mjestu i u bilo koje vrijeme ima, kako pozitivne, tako i negativne strane. Izrazito zabrinjavajuća činjenica da je sve veća upotreba i druženje adolescenata putem interneta i društvenih mreža uzrok pojavi vršnjačkog nasilja putem interneta. Za razliku od tradicionalnog vršnjačkog nasilja, počinitelji elektroničkog nasilja ostaju anonimni i sama mogućnost skrivanja identiteta kod počinitelja smanjuje strah od rizika da će biti uhvaćen te ne postoji jasna povratna informacija o tome da je njegovo ponašanje prouzročilo štetu drugoj osobi, žrtvi elektroničkog nasilja. Nasilje putem interneta ostavlja veće posljedice od tradicionalnog nasilja jer se ono može pojaviti bilo kada i bilo gdje u virtualnom svijetu. Osobe koje doživljavaju nasilje putem interneta mogu biti zlostavljane 24 sata bez prestanka i na taj način negativne posljedice kao što su anksioznost, depresija ili smanjeno samopoštovanje mogu imati teži oblik i uz to mogu i trajati duže. Način na koji se može smanjiti doživljavanje i činjenje nasilja putem interneta su različiti preventivni programi gdje glavnu ulogu imaju obrazovni djelatnici, roditelji i učenici. Važno je napraviti kvalitetne programe čija je svrha podizanje svijesti društva o nasilju putem interneta sa ciljem smanjenja i suzbijanja takvog oblika nasilja. Mlade treba naučiti kako je prijetnja i nasilje prema drugima zapravo zlostavljanje drugih i da ono može ostaviti trajne psihičke posljedice na zlostavljanju osobu. Jedna od najvažnijih stavki u suzbijanju i prevenciji nasilja putem interneta, osvijestiti mlade da se ne povlače u sebe i da je neophodno svaki oblik nasilja prijaviti odrasloj osobi. Očito je da je nasilje na internetu postao ozbiljan problem na globalnoj razini. Izrazito zabrinjavajuće je stanje kod djece i adolescenata koji sve više vremena provode na osobnima računalima i internetu. Istraživanja pokazuju da postoje velika preklapanja između nasilja na internetu i tradicionalnog vršnjačkog nasilja u raznim aspektima. Međutim, onlinenasiljeje puno lakše provesti nego nasilje licem u lice, jer zlostavljači ne vide žrtvu te zbog toga pokazuju manje empatije jer su šanse da će biti otkriveni i kažnjeni značajno smanjene. Odrasli bi trebali objasniti djeci opasnosti posjećivanja raznih stranica ili davanja osobnih informacija drugima te ih podučiti sigurnom korištenju interneta. Također bi djeci trebalo osvijestiti važnost odgovornosti, razboritosti, umjerenosti i mudrosti pri korištenju različitih informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Potrebno je stvoriti kvalitetne programe čija je svrha smanjiti i zaustaviti nasilje na internetu, a naglasak tih programa bi trebao biti na treningu empatijskih vještina, uvježbavanju samokontrole, mijenjanju neutralnih i pozitivnih stavova prema

nasilju u negativnete objašnjavanju zašto je nasilničko ponašanje moralno pogrešno i da za njega nema dovoljno opravdanja.

Nakon što smo sprovedeli anketno ispitivanje, došli smo do zaključka koji će nam pomoći pri pisanju završnih riječi u radu. Anketa je sprovedena prvenstveno kako bi se glavna ali i sporedne hipoteze potvrdile ili opovrgnule. Prema rezultatima u anketi je više učestvovala ženska populacija, a najviše je bilo onih sa 26 do 50 godina. Također, anketu su ispunjavali i mlađi i stariji, i sa različitim znanjima o cyberbullying-u, tako da će u ovom slučaju to još više biti od pomoći, jer smo vidjeli mišljenja ljudi različite dobi i razumijevanja o datoj temi. Kroz analizu sadržaja i empirijsko istraživanje došli smo do zaključka da je generalna hipoteza potvrđena, odnosno da je nasilje na internetu ozbiljan problem koji se može negativno odraziti na psihosocijalnu dobrobit pojedinca. Mladi zbog nesuglasja između savremenog i tradicionalnog imaju problema da sistem vrijednosti i normi prilagode takvom stanju. Zbog toga dolazi do krize identiteta koja dovodi do cyberbullying-a. Sporedne hipoteze su glasile:

1. „Većina roditelja ne zna kako njihova djeca provode vrijeme u cyber prostoru.“
2. „Najčešći oblici doživljenog i počinjenog nasilja putem interneta su ogovaranje, ruganje i ismijavanje.“
3. „Trećina korisnika interneta su bile žrtve nekog oblika nasilja putem interneta.“

Odgovori na ove hipoteze se nalaze u našoj anketi gdje je na postavljeno pitanje „Šta mislite o nasilju putem interneta ?“, čak 83,7% ispitanika odgovorilo da bilo kakvo vrijeđanje i nasilje treba kazniti. Jedan od najvažnijih odgovora ove ankete je taj gdje 98,4% ispitanika smatra da cyberbullying ostavlja posljedice u vidu socijalne isključenosti, psihičkih i fizičkih nedostataka na pojedinca kao žrtvu.

Sa svim ovim zaključujemo da je anketno ispitivanje bilo uspješno i da smo došli do zaključka, a to je da je cyberbullying nažalost sve više prisutna u društvu i da su ljudi htjeli to ili ne postali zarobljenici iste.

6. LITERATURA

Knjige:

1. Castells, Manuel (2000): Uspon umreženog društva, Golden Marketing, Zagreb
2. Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What Does Research Tell Us?. *Theory Into Practice*, 52, 249-256.
3. Buljan-Flander, G., Karlović, A., Ćosić, I. (2004). Izloženost djece zlostavljanju putem interneta. *Medix*, 54/55(10), 159-161
4. Castells, Manuel (2014): Moć komunikacija, Delfi, Beograd
5. Fejzić, Fahira (2007): Uvod u teoriju informacija, Promocult, Sarajevo
6. Lajović, D., Vulić, V., Tehnologija i inovacije, Ekonomski fakultet Podgorica, Podgorica, 2010., str.
7. Zygmunt, Bauman (2009): Fluidni život, Mediterran publishing, Beograd
8. Renovica, R., Komercijalno poznavanje robe, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010
9. Peović Vuković, K., Znanost, tehnologija, kultura; Pierre Lévy – Cyberkultura, 1. poglavlje: Utjecaj tehnologije, Filozofski fakultet u Rijeci, 2010.

Časopisi i stručni članci:

10. Gómez-Diago, Gloria (2012): *Cyberspace and Cyberculture*, King Juan Carlos University
11. Maček, Jakub (2003): *Defining Cyberculture*, researchgate.net
12. Ristić i Marinković Dušan (2018): *Kiber prostor kao dispozitiv društvenosti*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
13. Vertovšek, Nenad (2013): *Umjetnost medijske manipulacije – ljepota iluzije jest u umu posmatrača*, InMediasRes

Sadržaji iz online medija:

14. Bamford, A. (2004). Cyberbullying, preuzeto 15.6.2021. s <http://www.darrenarcher.name/year10/PDFs/ahisaconference-bamfordcyberbullying.pdf>
15. http://www.itdesk.info/prirucnik_osnovni_pojmovi_informacijske_tehnologije.pdf
16. <https://hr.flipperworld.org/tech/it-tehnologija-sto-je-to-i-gdje-se-koristi-informacijska-tehnologija>
17. <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A1329/datastream/PDF/view>
18. file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Rev_za_soc_1989_20_3_4_prikazi_Obradovic.pdf
19. Buljan-Flander, G. (2008). Nasilje preko interneta –Cyberbullying, preuzeto 15.6.2021. s <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/>
20. Buljan-Flander, G. (2013). Istraživanje: Koliko vremena i uz koje rizike djeca provode vrijeme na internetu i Facebooku, preuzeto 15.6.2021. s <http://dobarzivot.net/obitelj/istrazivanje-koliko-vremena-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu/>
21. Butorac, M. (2013). Kako prepoznati cyberbullying, preuzeto 23.6.2021. s <http://www.klokanica.hr/skolarci/slobodne-aktivnosti/kako-pomoci-djetetu-zlostavljanom-na-internetu-604>
22. <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A1329/datastream/PDF/view>
23. file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Batori_Curlin_Babic.pdf
24. <https://www.poliklinika-djeca.hr/za-djecu-i-mlade/nasilje/sto-je-to-elektronicko-nasilje-odnosno-cyberbullying/>

7. PRILOZI

Prilog 1. Primjerak ankete

Spol *

- Muško
- Žensko
- Ne želim da odgovorim

Dob *

- 0-25
- 26 do 50
- 50 i više

Da li znate šta je to Cyberbullying tj nasilje putem interneta ? *

- DA
- NE
- Prvi put čujem za ovaj pojam

Da li imate profil na nekoj od društvenih mreža ? *

- DA
- NE

Koliko vremena provodite na društvenim mrežama ?

- Između 1 i 2 sata dnevno
- Između 2 i 4 sata dnevno
- Više od 4 sata dnevno
- Samo kratko pogledam svaki dan šta je novo

Da li ste nekada bili/la žrtva nasilja putem interneta ? *

- DA
- NE
- Ne želim da odgovorim

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje DA, zbog čega ste bili žrtva nasilja putem interneta ?

Vaš odgovor

Da li poznajete nekoga ko je bio/la žrtva Cyberbullyinga ? *

- DA
- NE

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje DA, zbog čega je taj pojedinac bio žrtva nasilja putem interneta ?

Vaš odgovor

Da li znate da li počinioci Cyberbullyinga budu sankcionisani na bilo koji način ? *

- DA
- NE

Po Vašem mišljenju, koji je razlog zašto je neko žrtva Cyberbullyinga ? *

- Nečiji izgled
- Nečiji postupci
- Nečije izjave koje su pisali/le drugima
- Nečija nacionalnost, vjera i sl
- Mislim da nema razloga
- Ostalo

Šta mislite o nasilju putem interneta ? *

- Neke stvari su samo dječija igra
- Oni koje se vrijeđa su to i zaslužili
- Treba paziti koje stranice posjećujemo i sa kim se družimo
- Bilo kakvo vrijeđanje i nasilje treba kazniti

Da li smatrate da Cyberbullying ostavlja posljedice u vidu socijalne isključenosti, psihičkih i fizičkih nedostataka na pojedinca kao žrtvu ? *

- DA
- NE

Po Vašem mišljenju, da li je termin Cyberbullying tj, nasilje putem interneta jedan od većih problema današnjeg kako virtualnog tako i fizičkog svijeta ? *

- DA
- NE
- Postoje ozbiljniji problemi od ovog

Posveta

Završni rad posvećujem mojim roditeljima Tehvidi i Seadu i braći Vedadu i Riadu koji su mi bili ogromna podrška i oslonac tokom cijelog školovanja. Hvala vam za svaku riječ podrške. Hvala što ste vjerovali u mene i pomagali mi sve ove godine jer bez vas ne bih uspjela.

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica 59 od 59

Naziv odsjeka i/ili katedre: Sociologija

Predmet: Izjava o autentičnosti rada

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Štaljo Naida

Naslov rada: Informacijska tehnologija u sociološkom kontekstu s akcentom na cyberbullying

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 59

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis
